The Greek Review of Social Research

Vol 25 (1975)

25 Γ'

Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών

Α.Κ. Γιαννίτσης

doi: [10.12681/grsr.388](https://doi.org/10.12681/grsr.388)

Copyright © 1975, Α.Κ. Γιαννίτσης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γιαννίτσης Α. (1975). Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών. *The Greek Review of Social Research*, 25, 425–438. <https://doi.org/10.12681/grsr.388>

Ἑλλάς-Τουρκία: οικονομικές απόψεις τῶν ἐξοπλισμῶν

τοῦ

Α. Κ. Γιαννίτσου

Δρος Οικονομικῶν Ἐπιστημῶν

Οἱ σχέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος μὲ τις στρατηγικές, πολιτικές καὶ οἰκονομικές δυνάμεις τῶν ΗΠΑ ἄρχισαν κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας 1960-70 νὰ ἐντείνονται καὶ νὰ γνωρίζουν περιοδικές μικρές ἢ μεγαλύτερες κρίσεις, πού, παρὰ τὴ σχετικά μικρὴ τους ἔνταση, ἦσαν χαρακτηριστικές τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Τὰ ἴδια περίπου χαρακτηριστικὰ παρατηροῦνται καὶ στὶς σχέσεις ΗΠΑ καὶ Τουρκίας. Στὴν Τουρκία βρίσκονταν τὸ 1967-8 24.000 Ἀμερικανοὶ ποὺ ἐπάνδρωναν τὸ Tuslog (Turkey—US Logistic Groups), τὴν 6η συμμαχικὴ ἀεροπορικὴ δύναμη καὶ 26 περίπου βάσεις. Ἡ διαταραχὴ ὁμως τῶν σχέσεων Τουρκίας-ΗΠΑ ὀδήγησε σὲ σημαντικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμερικανικῶν δυνάμεων στὴ χώρα, πού σήμερα δὲν ξεπερνοῦν τοὺς 7.000 ἄνδρες. Οἱ ἐξελίξεις τῶν τελευταίων 8-10 ἐτῶν εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν προοδευτικὴ μετατόπιση τῆς ἐντάσεως ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μὲ τις ΗΠΑ καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς σὲ περιφερειακὸ ἐπίπεδο (Ἑλλάς-Τουρκία). Ἐτσι, δημιουργήθηκαν νέες διαστάσεις γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐντάθηκαν οἱ περιοριστικοὶ παράγοντες γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν «ἐθνικῶν» στόχων.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἰδιαίτερα εἶναι νὰ δοῦμε ποιές εἶναι οἱ οἰκονομικές συνέπειες ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ Ἑλλάδα νὰ ἐξαναγκάζεται νὰ κατευθύνει ἓνα διαρκῶς αὐξανόμενο τμήμα τῶν ὑπαρχόντων ἀλλὰ καὶ τῶν μελλοντικῶν πλουτοπαραγωγικῶν τῆς πόρων σὲ ἐλάχιστες χώρες στὸ ἐξωτερικὸ, προκειμένου νὰ ἀποκτήσει περισσότερο καὶ ποιοτικῶς καλύτερο ἐξοπλισμὸ, καὶ νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴ συνεχῆ διατήρηση μιᾶς σύγχρονης πολεμικῆς μηχανῆς καὶ τῆ βελτίωσής της, ἀνάλογα μὲ τις ἐξελίξεις τῆς διεθνoῦς τεχνολογίας. Θὰ ἦταν τουλάχιστον ἀφελὴς καὶ θ' ἀγνοοῦσε στοιχειώδεις κανόνες οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς στρατηγικῆς ἡ ἄποψη ποὺ θὰ ὑποστήριζε ὅτι ἐπειδὴ—ἀναμφισβήτητα—ἡ βελτίωση τῆς ἐθνικῆς ἀμυνας ἀνήκει στοὺς πρωταρχικοὺς στόχους τῆς χώρας, τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνεται ἄκριτα καὶ χωρὶς νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ γενικότερες πολιτικοκοινωνικές συνέπειες καὶ οἰκονομικές ἐπιβαρύνσεις ποὺ ἀνακύπτουν. Μία τέτοια τοποθέτηση ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ ἐνὸς χαμηλοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως στρατιωτικο-πολιτικῆς σκέψεως, εὐρύτατα διαδεδομένου στὶς ὑπανάπτυκτες χώρες, σὲ ἀντίθεση πρὸς τις προηγμένες, ὅπου συναφῆ προβλήματα ἀντιμετωπίζονται μὲ γενικότερα, πολυσύνθετα, καὶ ὄχι ἀπλῶς στενά, στρατιωτικὰ κριτήρια.

Ἡ μελέτη αὐτὴ σκοπὸ ἔχει νὰ διευκολύνει τὴν ἐρευνα γιὰ τὴν ἀπάντηση σὲ μιὰ σειρά σημαντικῶν προβλημάτων γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, ποὺ ἀνα-

κύπτουν ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν τελευταίων ἐτῶν στὸν στρατιωτικὸ τομέα, ὅπως:

1. Ποιοὶ εἶναι οἱ διεθνεῖς καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες ποὺ ἐπιδρῶν στὸ ὕψος, στὴ σύνθεση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, στὸν τρόπο προμήθειας τοῦ ἀπαραίτητου πολεμικοῦ ὕλικου, καὶ πῶς ἐντάσσεται τὸ πρόβλημα αὐτὸ στὸ γενικότερο πλέγμα τῶν οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων μεταξύ βιομηχανικῶν καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρει ἡ διερεύνηση καὶ ἡ σύνδεση φαινομενικὰ ἀσύνδετων γεγονότων, ὅπως ἡ κρίση στὶς σχέσεις Ἑλλάδος-Τουρκίας, οἱ ἐξαρτημένες Οικονομίες τῶν δύο χωρῶν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν, ποὺ ἔξσπασε τὰ τελευταῖα 2-3 χρόνια στὴν περιοχὴ.

2. Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ἐξοπλισμῶν (στρατιωτικὴ βοήθεια καὶ στρατιωτικὲς δαπάνες) στὴ διαδικασία ἀναπτύξεως, καὶ ἰδίως πάνω στὶς δυνατότητες τοῦ δημοσίου τομέως νὰ διαδραματίσει μέσῳ τῶν δημοσίου προϋπολογισμοῦ ἓνα πῶς ἐνεργὸ ρόλο στὴ βελτίωση τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν στὴ χώρα (π.χ. ἐπιπτώσεις στὸν τομέα τῶν ἐπενδύσεων, τοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, στὸ ἰσοῦγιο πληρωμῶν, στὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη), ποιὲς σχέσεις ἀναπτύσσονται μεταξύ «πολιτικοῦ» καὶ «στρατιωτικοῦ» τομέως καὶ ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειες γιὰ μιὰ βελτιωμένη παραγωγὴ ἐθνικῆς ἄμυνας.

Εἰδικότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ διείρυνση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ ἡ μεταφορὰ στὴ χώρα συγχρόνως πολεμικῶν συστημάτων ἀμύνης-ἐπιθέσεως ὀδηγεῖ στὴν ἀνάπτυξη μηχανισμῶν καὶ δομῶν μὲ αὐτοδύναμο (built-in) δυναμισμό, μὲ συνέπεια νὰ δυσχεραίνεται σιτὸ μέλλον ἡ ἀσκηση εὐέλκτικης δημοσιονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς πολιτικῆς, νὰ ἐντείνεται ἡ ἐγγενὴς ἀνελαστικότητα τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ γενικὰ νὰ περιορίζονται τὰ πολιτικὰ περιθώρια γιὰ τὴν πραγματοποίησης μὴ-στρατιωτικῶν στόχων.

3. Τὶ προβλήματα ἰσορροπίας καὶ ὁμαλῆς ἐξελίξεως δημιουργοῦνται γιὰ τὶς δυνάμεις καὶ τὶς δομὲς τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ οικονομικοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῶν περιθωρίων πραγματοποίησης οὐσιαστικῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν μετασχηματισμῶν καὶ τὶ προοπτικὲς παρουσιάζονται μακροχρόνια γιὰ τὸν ρόλο τοῦ κρατικοῦ τομέως καὶ γενικὰ τοὺς μηχανισμοὺς λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων στὴ χώρα. Τὸ κύριο ἐρώτημα εἶναι ἂν ἐξωγενεῖς, διεθνεῖς δυνάμεις εἶναι σὲ θέση καὶ μέχρι ποῖο βαθμὸ, νὰ ἐπιβάλουν στὴ χώρα μιὰ ὑπέρμετρη μονομερὴ στροφὴ πρὸς τὴν κατεῦθυνση τῶν ἐξοπλιστικῶν δαπανῶν μὲ στόχο ὄχι ἁπλῶς τὴν ἀποκόμην πρόσκαρων ὠφελημάτων γιὰ τὸ οικονομικο-πολιτικὸ τοῦ συστήματος, ἀλλὰ τὸν ἑλεγχὸ τῆς ἐσωτερικῆς ἰσορροπίας στὴ χώρα καὶ τὴν ἐπαύξηση τῶν δυνατοτήτων τοῦ νὰ ἀποσπασθεροποιήσουν σὲ κατάλληλη στιγμή τὸν ἐσωτερικὸ συσχετισμὸ τῶν

δυνάμεων. Τὰ γενικότερα προβλήματα ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσορροπίας στὸν ἑλληνικὸ καὶ τουρκικὸ χῶρο, ἐνῶ δὲν φαίνεται ν' ἀσασχολοῦν πρὸς τὸ παρὸν τὶς δύο χῶρες, προβληματίζουν ἤδη τὶς δυτικὲς δυνάμεις. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν μπορεῖ νὰ ἀσκήσει πολὺπλευρες ἐπιδράσεις πάνω στὶς δυνατότητες ἐλέγχου καὶ ἐπεμβάσεως τοῦς στὸ χῶρο τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου.¹

4. Ποιὲς εἶναι οἱ μακροχρόνιες ἐπιπτώσεις γιὰ τὶς διεθνεῖς οικονομικὲς καὶ πολιτικὲς σχέσεις τῆς χώρας ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγω τῆς ἀδυναμίας τῆς νὰ παράγει ἡ ἴδια πολεμικὸ ὕλικό, ἀναγκάζεται νὰ τὸ προμηθεύεται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν.

Ἡ διερεύνηση τῶν προβλημάτων ποὺ ἀναφέρουμε παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι:

1. Ἡ διευρυνόμενη ἐνίσχυση τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ποὺ προωθείται σήμερ ἀνατικὰ σὲ δύο περιφερειακὰ κράτη, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ διατήρηση τοῦ «GAP» μὲ τὶς δυτικὲς χῶρες στὸν τομέα τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ αὐξηση τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἐξαρτήσεως ἀπ' αὐτές. Οἱ ἐξελίξεις ποὺ σημειώνονται στὸν χῶρο Ἑλλάδος-Τουρκίας δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένη περίπτωση, ἀλλὰ ἐντάσσονται σὲ γενικότερα πλαίσια καὶ συνδέονται μὲ παράγοντες, ποὺ εἶναι καθοριστικοὶ γιὰ τὶς μεταβολὲς ποὺ συντελοῦνται στὴν κοινωνικο-οικονομικὴ διάρθρωση τῶν περιφερειακῶν χωρῶν καὶ στὶς σχέσεις τοῦς μὲ τὴν ἀνεπτυγμένης χῶρες. Ἐστὶ, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, παρατηρεῖται μιὰ σχετικὴ μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν παράλληλα μὲ μιὰ ἀπόλυτὴ καὶ σχετικὴ διείρυνση τῶν ἀντίστοιχων δαπανῶν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ὁ Τρίτος Κόσμος ἀπὸ 5% τῶν διεθνῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τὸ 1955 ἔφθασε νὰ ἔχει τὸ 14% τὸ 1973. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῶν χωρῶν αὐτῶν αὐξάνονται μεταξύ 1950-1970 κατὰ μέσο ὄρο μὲ ἐτήσιο ρυθμὸ 7% καὶ οἱ εἰσαγωγὲς τοῦς βασικοῦ πολεμικοῦ ὕλικου μὲ 9%, ἔναντι 5% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τοῦς. Οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς τοῦ φαινομένου ποὺ ὀνομάστηκε «σχετικὲς ἐξοπλισμοὺς τῆς περιφέρειας» (Relative Peripheral Armament).²

2. Πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστῇ πῶς ρεαλιστικὰ ὁ ρόλος ποὺ παίζει τὸ ξένο κεφάλαιο σὰν οικονομικὴ κατηγορία γιὰ τὴ δημιουργία καὶ διατήρηση τῶν μηχανισμῶν ἐξαρτήσεως τῆς χώρας. Τὸ ξένο κεφά-

1. B.A. U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf, Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland / Türkei. Die Verschärfte Militarisierung (Hamburg 1976), ἰδίως σελ. 141.

2. B.A. J. Oberg, «Arms Trade with the Third World as an Aspect of Imperialism», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 215.

λαιο δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἀποκλειστικὸ καὶ κυριότερο παράγοντα τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς Ἑλλάδος· ἡ ἱστορικὴ διερεύνηση τοῦ ρόλου τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴ χώρα μας δείχνει πὼς τοῦτο ὑπῆρξε βέβαια σημαντικότητας παράγοντας γιὰ τὴν οικονομικὴ ἐξάρτηση καὶ τὸν ξένου ἔλεγχου στὴν Οἰκονομία, ἡ οικονομικὴ ὁμως ἐξάρτηση δὲν προηγήθηκε ἀλλὰ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἀυξημένης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας σὺν πρώτα μεταπολεμικὰ χρόνια—ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ στὴν Ἑλλάδα τοῦ 19ου αἰῶνα.¹ Ἡ σχέση μετὰξὺ ἐξοπλισμῶν καὶ ξένου κεφαλαίου βρίσκεται ἄλλου: ὁ ὑπέρμετρος ἔλεγχος βασικῶν ἐθνικῶν παραγωγικῶν πόρων ἀπὸ τὶς πολυεθνικὲς ἐταιρεῖες ἀπέτελεσε βασικὸ παράγοντα γιὰ τὴ διατήρηση σοβαρῶν διαρθρωτικῶν ἀδυναμιῶν στὴν ἑλληνικὴ Οἰκονομία, τὴ διαφυγὴ σημαντικῶν μέρους τοῦ διαθέσιμου surplus στὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὴν παρεμποδιστὴ τῆς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στὸν μέγιστο δυνατὸ βαθμὸ. Τοῦτο πάλι εἶχε σὰν συνέπεια, ὅταν ἡ χώρα χρειάστηκε νὰ καταφύγει στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν προμήθεια ὀπλων μεγάλης ἀξίας, ὁ χαμηλὸς βαθμὸς ἀναπτύξεώς της νὰ μὴν τῆς ἐπιτρέψει νὰ βσιζέται στὶς ἐγγῶρες παραγωγικὲς τῆς δυνάμεις καὶ νὰ καλύψει τὶς ἀνάγκες τῆς σὲ πολεμικὸ ὕλικό τὸν δὲν μηχανισμό τῆς διεθνούς ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν. Ἀντίθετα τοῦτο πραγματοποιεῖται στὰ πλαίσια μιᾶς ἀυξανόμενης χρήσεως πόρων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτείνεται ἡ ἐξάρτηση τῆς χώρας, ὅχι μόνον στὸ στρατιωτικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο, νὰ δημιουργοῦνται εὐνοϊκότερες προϋποθέσεις γιὰ τὴ διεσόδου τῶν πολυεθνικῶν, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ἡ κυβερνήση φαίνεται νὰ ἐπιθυμεῖ νὰ μειώσει κάπως τὸν ἀρνητικὸ ρόλο τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν Οἰκονομία τῆς χώρας.

Ἡ ἔννοια τῶν στρατιωτικῶν δραστηριοτήτων εἶναι βέβαια γενικὴ καὶ περιλαμβάνει μιὰ εὐρεία κατηγορία ἐνεργειῶν, ὅπως τὴν ὀργάνωση τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ προστασία, ἐνὸς ἐσωτερικοῦ μηχανισμού γιὰ τὸν κοινωνικὸ ἔλεγχου καὶ μιᾶς σειράς ἄλλων ἐνεργειῶν μὲ μικτὸ, πολιτικο-στρατιωτικὸ, χαρακτῆρα (δρόμοι, ἀεροδρόμια κτλ.). Ἐδῶ θ' ἀσχοληθοῦμε μόνον μὲ τὴν κατηγορία τῶν

ἐνεργειῶν ἐκείνων, ποὺ μέσω τῶν κρατικῶν δαπανῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἑθνικῆς Ἀμύνης (ΥΠΕΘΑ) ἀφοροῦν ἄμεσα τὸ κύριο στράτευμα (στρατὸς, ναυτικὸ, ἀεροπορία).

Οἱ ἐξωτερικὲς ἐντάσεις τῆς τελευταίας δεκαετίας εἶχαν βασικὲς ἐπιπτώσεις στὸ ὕψος καὶ τὴ σύνθεση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν. Ἡ χώρα μέχρι τὸ 1969 περίπου στήριξε τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ τῆς δυναμικοῦ, σὲ μεγάλῳ βαθμῷ, στὴ βοήθεια τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ ΝΑΤΟ. Ἡ βοήθεια αὐτὴ εἶχε ὡς ἐξῆς:

Ἀπὸ ΗΠΑ (σὲ ἑκατ. δολλ.)			Ἀπὸ Αὐτ. Γερμανία (σὲ ἑκατ. γερμ. μάρκα)		
Ἑλλάς Τουρκία			Ἑλλάς	Τουρκία	
1967-71	305	320-400			
1972-73	—	240-300	1964-74	101	600-700
1974	71	218			

Ἀπὸ τὸ 1967 ὁμως οἱ σχέσεις ΗΠΑ-Ἑλλάδος στὸν τομέα τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῆς τελευταίας μὲ πολεμικὸ ὕλικό ἀρχίζουν νὰ παίρνουν ἄλλη μορφή, ἐνῶ παρατηρεῖται καὶ μιὰ γενικότερη μεταστροφή τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς στὸ θέμα τῆς χορηγήσεως στρατιωτικοῦ ὕλικου. Ἐτσι, τὴ θέση τῆς δωρεάν βοήθειας τὴν παίρνει ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου, εἴτε μὲ εἰδικὸς δρῶς στὰ πλαίσια τοῦ προγράμματος πολεμικοῦ ὕλικου στὸ ἐξωτερικὸ (FMS, Foreign Military Sales), εἴτε μὲ καθαρὰ ἐμπορικὸς δρῶς ἀπὸ τὶς βιομηχανίες πολεμικοῦ ὕλικου. Στὸν πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ παρατίθενται τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν τὴν πώληση στρατιωτικοῦ ὕλικου στὰ πλαίσια τοῦ FMS πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία.

Τὸ πραξικόπημα τοῦ 1967 ὑπῆρξε βέβαια ἕνας ἀπὸ τοὺς κύριους παράγοντες ποὺ ἐνένησαν καὶ ἐπετάχυναν τὴ μεταστροφή τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ἀπέναντι στὴν Ἑλλάδα στὸ σημεῖο αὐτό. Παράλληλα ὁμως ἡ ἐξωτερικὴ βοήθεια δὲν ἦταν σὲ ἐπίπεδο τέτοια ποὺ νὰ ἐξασφαλίζει τὴ δημιουργία καὶ διατήρηση μιᾶς ἐκσυγχρονισμένης καὶ ὀρθολογικὰ ὀργανωμένης πολεμικῆς μηχανῆς, ποὺ νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἐγγῶρες ἀνάγκες.² Καθὼς ἡ κρίση στὶς

2. Βλ. τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Γαρουφαλιά στὴν Ἀκρόπολη τοῦ Σεπτεμβρίου 1974 καὶ ἰδίως τῆς 24.9.74 καθὼς καὶ τοῦ Α. Σιαπκαρὰ: «Ἀμερικανικὰ βάσεις καὶ Ἑλλάς», στὸ Βῆμα τῆς 25.3.1975. Γιὰ τὶς ἀρνητικὲς συνέπειες τῆς παραμελήσεως ἀναπτύξεως ἐθνικῶν δυνάμεων, βλ. καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ ἀντιναυάρχου Α. Σπανίδη, «Ἡ ἀπορροή μας στὸ ΝΑΤΟ ἐξημίωσε τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα», στὴν Καθημερινή τῆς 16.3.1975.

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Ἑλλάς	1	4	7	12	21	32	23	44	181
Τουρκία	1	2	1	—	4	2	4	10	103

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ἐξέλιξη στρατιωτικῶν δαπανῶν κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1963-1976 σέ ἔκατ. δρχ.

	1963	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Δαπάνες τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ	20.331	38.414	42.848	47.732	52.186	57.250	66.658	82.665	107.806	143.198	172.485
2. Δαπάνες προποδ. ἐπενδύσεων	5.055	7.216	9.264	10.838	12.940	14.995	20.434	24.334	27.870	41.000	41.000
3. Συνολο δαπανῶν προϋπολογισμοῦ	25.386	45.630	52.112	58.570	65.126	72.245	87.063	106.999	127.077	171.068	213.500
4. Δαπάνες υποπροϋποδ. ἑθνικῆς Ἀμύνης	4.436	8.799	9.181	11.014	11.753	12.555	14.561	17.693	27.427	38.736	41.314
5. Στρατ. δαπάνες (4) σάν % τοῦ (3)	17,3	19,3	17,6	18,8	18,0	17,4	16,7	16,5	21,6	22,6	19,4
6. Στρατ. δαπάνες (4) σάν % τοῦ (2)	87,8	121,9	99,1	101,6	90,8	89,7	80,9	64,3	142,3	139,0	100,8
7. Στρατ. δαπάνες (4) σάν % τοῦ ἀκαθ. ἐγχωρικοῦ προϊόντος	3,6	4,2	4,5	4,8	4,6	4,4	4,5	4,2	5,3	6,5	—
Πηγή: Γιά 1963-72: ἐπεξεργασία στοιχείων Μηνιαίου Στατιστικοῦ Δελτίου Τραπεζῆς Ἑλλάδος, γιά 1973-76: ἐπεξεργασία στοιχείων Δημοσίων Προϋπολογισμῶν.											
Ἐξέλιξη ἐπὶ μέρους δαπανῶν στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ:											
Α. Συντήρηση καὶ ἐπισκευὴ μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (σύνολο)											
Συντήρηση - ἐπισκευὴ πλωτῶν μέσων - δεξιάμ.	2,9	31,3	27,2	36,1	50,9	95,0	108,9	86,4	124,6	126,8	270,8
Συντήρηση - ἐπισκευὴ ἀεροσκαφῶν	0,4	25,8	14,0	6,9	9,4	17,9	15,5	48,2	61,2	52,4	158,6
Συντήρηση - ἐπισκευὴ τηλεπικοινων. μέσων	—	—	—	11,1	23,9	63,4	69,7	15,6	19,1	34,8	53,4
Γιά λοιπὰ ἐξοπλισμῶ	—	25,6	23,5	32,6	80,5	41,9	47,5	91,2	110,9	177,9	638,8
Β. Εἶδη συντήρησης καὶ ἐπισκευῆς μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (ἀνταλλακτικά) (σύνολο)											
Γιά τὰ μεταφορικά μέσα ξηρῆς	58,6	212,0	251,7	451,7	711,5	697,6	707,3	1.019,3	1.508,6	2.396,9	4.283,0
Γιά τὰ πλωτά μέσα - δεξιμενές	14,5	42,5	79,9	119,7	182,9	201,8	279,3	361,0	628,0	1.070,6	2.082,3
Γιά τὰ ἀεροσκάφη	29,9	95,0	88,1	116,1	115,2	117,5	157,3	183,8	269,2	407,2	471,3
Γιά τὰ τηλεπικοινωνιακά μέσα	5,2	22,0	28,5	145,2	288,6	302,9	158,1	231,8	323,7	548,3	844,6
Γιά λοιπὰ ἐξοπλισμῶ	1,4	13,9	15,6	16,0	15,5	28,7	12,2	21,5	87,4	99,7	155,4
Γ. Κούσισμα γιὰ κίνηση	70,4	272,2	272,4	264,5	288,8	310,7	284,0	386,4	345,0	1.492,5	1.541,7
Δ. Προμήθεια τηλεπικοινωνιακῶν μέσων											
Ε. Στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὶ (σύνολο)	128,3	724,2	849,3	1.139,7	1.473,4	1.162,8	1.809,2	2.377,1	5.571,4	14.327,8	13.130,0
Κατασκευὴ ἀεροδρομίων καὶ στρατ. ἐγκαταστ.	3,5	73,1	108,1	60,6	67,0	4,1	39,9	19,7	105,8	228,7	38,0
Κατασκευὴ λοιπῶν κτιρίων καὶ ἐγκαταστάσεων	77,0	201,2	189,9	215,8	165,8	173,1	35,8	2,4	12,6	2,7	0,8
Ἀγορὰ μεταφορικῶν μέσων ξηρῆς	0,4	14,3	68,6	28,3	235,4	123,8	137,1	96,4	149,3	262,0	208,0
Ἀγορὰ ὑλικῶν στρατοῦ ξηρῆς	—	—	—	—	110,4	47,1	659,4	924,7	2.389,5	3.539,2	1.803,0
Ἀγορὰ πλωτῶν μέσων	—	92,9	45,1	41,3	36,3	13,5	40,7	244,8	840,3	2.428,6	1.708,6
Ἀεροσκαφῶν	—	1,1	107,8	163,8	170,9	57,4	97,0	62,9	387,5	3.886,2	1.753,6
» κυρίου ὕλικῶ	—	—	—	22,6	—	—	—	—	861,8	1.713,6	4.255,9
» μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων	5,0	46,2	42,5	121,4	107,3	60,2	76,7	112,0	84,8	456,8	897,7
» πολεμοφόδιον	33,4	77,3	79,8	159,5	326,8	449,9	586,7	726,7	355,7	1.390,0	1.991,7
» ὁπλισμῶ	1,1	113,3	96,5	161,6	152,6	118,6	62,3	83,9	38,8	40,8	44,1
» εἶδη συντήρησης ὁπλίσμων	1,6	3,3	8,2	11,8	19,2	40,6	40,8	60,2	105,6	178,3	110,6
Διάφορες κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὶ	—	106,6	59,1	107,7	3,0	3,6	3,9	6,9	202,6	185,0	235,6
Σύνολο (Α-Ε)	263,8	1.369,8	1.507,9	2.164,0	2.586,2	2.315,3	2.979,4	3.978,8	7.678,0	18.464,1	19.389,9
Ρυθμὸς μεταβολῆς (Α-Ε)	—	10,1%	43,5%	19,5%	—10,5%	28,7%	33,5%	93,0%	140,5%	5,0%	—
Ρυθμὸς μεταβολῆς συνόλου δαπανῶν ἐθνικῆς ἀμύνης	—	4,3%	20,0%	6,7%	6,8%	16,0%	21,5%	55,0%	41,2%	6,7%	—

1. Σαν ἐπὶ μέρος μετρήθ. δὲν περιλαμβάνονται ὁρισμένες συναρθεῖς δαπάνες διατηρητικῆς ἐργασίας.
 Πηγή: Ἐπεξεργασία στοιχείων ἀπὸ: Δημοσίους Προϋπολογισμοὺς καὶ Στατιστικὴ Ἐπεξεργασία Δημοσίων Οἰκονομικῶν.

σχέσεις Ἑλλάδος- Τουρκίας ἐντείνεται καὶ ἡ χώρα ἐξαναγκάζεται σὲ ἀνάκληση τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ποὺ διατηρεῖ στὴν Κύπρο, γίνονται φανερό πόσο ισχυρὸς γιὰ τὴν προώσπιση τῶν ἐθνικῶν στόχων εἶναι ὁ βασιζόμενος σὲ ἐξωτερικὲς συμμαχίες σχεδιασμός γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ. Ἐτσι ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ πρῶτες σημαντικὲς παραγγελίες βερὸς πολεμικοῦ ὕλικου (hardware). Πὸ ἀυξήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ ταχύτατο ρυθμό. Ταυτόχρονα βέβαια ἄρχισαν ν' αὐξάνονται καὶ οἱ δαπάνες γιὰ ἐλαφρὸ βοηθητικὸ πολεμικὸ ὕλικό (software) καὶ μέσα τηλεπικοινωνίας, ἠλεκτρονικά κτλ. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν φαίνεται ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὸν Πίνακα 1.

Οἱ συνολικὲς δαπάνες τοῦ ΥΠΕΘΑ αὐξήθηκαν στὸ δίδισμα ποὺ ἐξετάζουμε σημαντικά, τόσο σὲ ἀπόλυτα, ὅσο καὶ σὲ σχετικὰ μεγέθη. Ἀπὸ 4,4 δισεκ. δρχ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 11-12 δισεκ. τὰ ἔτη 1969-71, γιὰ νὰ αὐξηθοῦν ἀλματωδῶς τὴν τελευταία τριετία καὶ νὰ φθάσουν τὰ 39 δισεκ. τὸ 1975 καὶ τὰ 41,3 δισεκ. τὸ 1976, παρουσιάζοντας ἔτσι μιὰ αὐξηση 780% στὴν περίοδο 1963-75 καὶ 340% μεταξὺ 1967-75. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες αὐξήθηκαν μὲ ρυθμὸ ποὺ ἔφθανε τὸ 12,2% τὴν περίοδο 1964-66, 16% τὴν περίοδο 1967-71, 18,6% τὸ 1972-73 καὶ 48% τὸ 1974-75. Συνέπεια τῆς διευρύνσεως τῆς κατηγορίας αὐτῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν ἦταν ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες δῆλῃσαν στὴ διόγκωσή τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀπορροφούσαν ἓνα συνεχῶς αὐξανόμενο τμήμα: ἀπὸ 17,5% τὸ 1963 καὶ τὸ 1968 ἔφθασαν τὸ 22,6% τὸ 1975. Ἄς σημειωθῇ ὅτι στὰ μεγέθη αὐτὰ δὲν περιλαμβάνονται οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ποὺ ἐκτελοῦνται ἀπὸ ἄλλους ὀργανισμοὺς (Ταμεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης κ.ἄ.) καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1976 οἱ ἀμυντικὲς δαπάνες, πέρα ἀπὸ τὸ μέγεθος ποὺ ἀναφέραμε, θὰ ἀπορροφήσουν καὶ σημαντικὸ τμήμα τοῦ ἀποθεματικοῦ τοῦ Προϋπολογισμοῦ (10 δισεκ. δρχ.).

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸν ἐκσυγχρονισμό τοῦ στρατιωτικοῦ δυναμικοῦ καὶ τὸν ἐφοδιασμό του μὲ τεχνολογικά προηγμένο ἐξοπλισμό. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν σύγχρονων ἐξοπλισμῶν εἶναι τὸ μέγεθος τῶν δευτερογενῶν δαπανῶν, ὅπως ἡ ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, ἡ σωστὴ συντήρηση καὶ ἀντικατάσταση τῶν ἀνταλλακτικῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ὕλικου, ποὺ φθάνουν στὸ πολλαπλάσιο τῆς δαπάνης γιὰ τὴν ἀγορὰ ποὺ πρωταρχικὸ ὕλικό. Οἱ δευτερογενεῖς αὐτὲς δαπάνες φθάνουν γιὰ ἓνα πολεμικὸ ἀεροπλάνο μὲ διάρκεια ζωῆς 10-12 χρόνια τὸ 100%-130% τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες δαπάνες γιὰ πολεμικὰ πλοῖα εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερες. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, τὸ κόστος ἐκπαίδευσσεως πληρωμάτων, δοκιμῶν, πτήσεων κτλ. ἐνὸς σύγχρονου ἀεροπλάνου

φθάνει περίπου στὸ μισό τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ποὺ κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 4,5 καὶ 6,5 ἑκατ. δολλάρια. Σημαντικὲς εἶναι ἐπίσης οἱ συμπληρωματικὲς δαπάνες ποὺ συνοδεύουν τὴν ἀγορὰ σύγχρονου πολεμικοῦ ὕλικου καὶ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ χρησιμοποίησή του. Ἐτσι, τὰ Φάντομ κτλ., ἐκτός ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἀγορὰ τους, ἀπαιτοῦν ἐπὶ πλέον τὸν ἐφοδιασμό μὲ πολὺπλοκα air control καὶ air-defense-systems (ποὺ κατὰ κανὼνα στοιχίζουν πάνω ἀπὸ 100 ἑκατ. δολλ.) καὶ γενικὰ ἐκσυγχρονισμένη ὑποδομὴ καὶ τηλεπικοινωνιακὸ σύστημα, ἠλεκτρονικὰ συστήματα ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν κτλ., ὥστε νὰ γίνεи δυνατὴ ἡ πλήρης ἀξιοποίησή τῶν δυνατοτήτων ποὺ παρέχουν.¹

Οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου εἶναι ἐμφανεῖς στὸν κρατικὸ προϋπολογισμό. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων στηριζόταν μέχρι τὸ 1968-69 περίπου, σὲ μεγάλο βαθμὸ, στὴ βοήθεια τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ ΝΑΤΟ, οἱ δευτερογενεῖς δαπάνες γιὰ συντήρηση, ἀνταλλακτικά κτλ. τοῦ κύριου ὕλικου, ποὺ βάρυναν τὴ χώρα, πολλαπλασιάσθηκαν ταχύτατα. Ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν ὑπερτριπλασιάσθηκε, ὅπως εἶδαμε, μεταξὺ 1967-75, οἱ συνολικὲς δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς (ἀνταλλακτικά δηλ.) αὐξήθηκαν στὸ ἴδιο διάστημα κατὰ 1.031% καὶ ἀπὸ 59 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963, ἔφθασαν τὰ 212 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 698 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 2.397 ἑκατ. τὸ 1975. Εἰδικότερα ὅμως οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως τῶν πιδ προηγμένων τεχνολογικὰ τμημάτων, ὅπως εἶναι τὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ τάνκς, αὐξήθηκαν μεταξὺ 1967-75 κατὰ 2.392% καὶ 2.419% ἀντίστοιχα. Οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως ἀεροσκαφῶν ἀπὸ 5,2 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 εἶχαν φθάσει τὰ 289 ἑκατ. τὸ 1970 καὶ τὰ 548 ἑκατ. τὸ 1975, ἐνῶ γιὰ τὰ μεταφορικὰ μέσα ξηρᾶς (ἄρματα μάχης κτλ.) ἀπὸ 14,5 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνῆλθαν σὲ 183 ἑκατ. τὸ 1970, σὲ 361 ἑκατ. τὸ 1973 καὶ σὲ 1.071 ἑκατ. τὸ 1975. Ἀκόμα μεγαλύτερη αὐξηση (5.294%) παρουσιάζουν οἱ δαπάνες γιὰ προμήθεια εἰδῶν συντηρήσεως ὀπλισμοῦ, ποὺ ἀπὸ 3,3 ἑκατ. δρχ. τὸ 1967 ἔφθασαν τὰ 41 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 178 ἑκατ. τὸ 1975. Ἰδιαίτερη διευρυνση παρουσίασαν, ὅπως εἶναι φυσικὸ, καὶ οἱ δαπάνες συντηρήσεως τοῦ συμπληρωματικοῦ ὕλικου, ὅπως τὰ τηλεπικοινωνιακὰ μέσα, ποὺ ἀπὸ 1,4 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνῆλθαν σὲ 100 ἑκατ. τὸ 1975.

Ἡ πιδ σημαντικὴ ὁμως ἀνοδος σημειώνεται στὶς δαπάνες γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὺς ποὺ ἀπὸ 128 ἑκατ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 724 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 1.163 ἑκατ. τὸ 1971, τὰ 2.377 τὸ 1973 καὶ 14.328 ἑκατ. τὸ 1975 (αὐξηση 1967-1975: 1.879%). Στὴν κατηγορία αὐτὴ περιλαμβάνονται οἱ δαπάνες γιὰ κατασκευὲς κτιρίων, στρατιωτικῶν ἐγ-

1. Βλ. U. Albrecht - D. Ernst - P. Lock - H. Wulf, ὁ. ἀ., σελ. 146 καὶ 155/6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Δαπάνες Προϋπολογισμού στα πλαίσια του Βορειοατλαντικού Συμφώνου για έργα¹

σε έκατ. δρχ.

	1955-62	1963-66	1967-71	1972-75	Σύνολο
<i>Δαπάνες κοινού ενδιαφέροντος</i>	4.893	2.979	3.059	4.797	15.728
Για τηλεπικοινωνίες και προστασία					
τους	...	281	891	713	1.885 ²
Για αεροδρόμια	...	538	428	2.376	3.342 ²
Για ναυτικές εγκαταστάσεις	...	29	76	259	364 ²
Για στρατιωτικές εγκαταστάσεις	...	150	68	—	218 ²
Για λοιπές κατασκευές κ.ά.	...	1.886	569	1.104	3.559 ²
*Από τις οποίες για στρατιωτικές κατασκευές:					
— αεροπορίας	3.531	1.423	185	192	5.331
— ναυτικού	1.270	208	181	222	1.881
— στρατού	92	—	66	411	569
<i>Δαπάνες έθνικες για έργα</i>	361	210	417	276	1.264
*Από τις οποίες εισφορές στο NATO	...	23	113	116	252 ²

1. Δεν έχουν περιληφθεί ορισμένες κατηγορίες δαπανών, όπως έξοδα αποστολών κ.ά. Το σύνολο των έθνικων δαπανών στα πλαίσια του NATO φθάνουν τα 794 έκατ. δρχ. στο διάστημα 1967-71 και 493 έκατ. δρχ. μεταξύ 1964-66.

2. Μόνο για 1963-1975.
Πηγή η: Έπεξεργασία στοιχείων, Βλ. Πηγή στον πίνακα 1.

καταστάσεων, αγορές μεταφορικών μέσων ξηράς (άρματα μάχης, μηχανοκίνητα, κτλ.), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων, όπλισμού και τηλεπικοινωνιακού υλικού.

Άλματώδη αύξηση παρουσιάζουν φυσικά οι δαπάνες για την αγορά κύριου υλικού, δηλ. τάνκς και τεθωρακισμένων (μεταφορικών μέσων ξηράς), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων της πολεμικής αεροπορίας από το 1968 περίπου. Οι δαπάνες της κατηγορίας αυτής ήταν άσχημαντες το 1963 (0,4 έκατ. δρχ.), άνηλθαν όμως στα 222 έκατ. το 1968, στα 553 έκατ. το 1970, στα 4.628 έκατ. το 1974 και στα 11.830 έκατ. το 1975.

Στά μεγέθη αυτά πρέπει να προστεθούν και οι δαπάνες για πολεμοφόδια, μηχανήματα και εργαλεία και για στρατιωτικές κατασκευές καθώς και για στρατιωτικής φύσεως έργα που γίνονται στα πλαίσια του NATO (βλ. Πίν. 2), και που συγκεντρώνουν μεγάλο τμήμα των σχετικών δαπανών (δρόμοι, λιμενικά έργα, άποθήκες, άρχεια, βάσεις πυραύλων, εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνίας, σταθμοί παρατήρησης, ραντάρ, κ.ά.). Οι δαπάνες αυτές διακρίνονται βασικά σ' έξι έκείνες που άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και χρηματοδοτούνται από το ίδιο το NATO και στις έθνικες, έκείνες δηλαδή που χρηματοδοτούνται άποκλειστικά από την Ελλάδα και άφορούν έργα τοπικά, περιορισμένης στρατιωτικής σημασίας. Οι πρώτες αποτελούν τον κύριο όγκο και φθάνουν σε 861 έκατ. δρχ. το 1964, 550 έκατ. το 1970 και 1.506 έκατ. το 1975, έναντι έθνικων δαπανών 223 έκατ., 100 έκατ. και 216 έκατ. για τα αντίστοιχα έτη. Ένδιαφέρον παρουσιάζει το φαινόμενο ότι, ενώ μεταξύ 1969-72 παρατηρείται μείωση των δαπανών αυτών, από το 1973 έχουμε σημαντική αύξηση τους και ιδίως για κατασκευές, τηλεπικοινωνιακά έργα, αεροδρόμια και ναυτικές εγκαταστάσεις, που άφορούν προφανώς

στην εγκατάσταση του συστήματος παρακολούθησως, έγκαίρου προειδοποιήσεως και καθοδήγησως—γνωστό σαν Nadge—που καλύπτει τον χώρο από τη Νορβηγία μέχρι την Τουρκία. Για όλο το διάστημα 1955-75 οι δαπάνες του NATO φθάνουν τα 17 δισεκ. δρχ., από τις οποίες 15,7 δισεκ. άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και 1,3 δισεκ. την κατασκευή έργων, που χρηματοδοτούνται άποκλειστικά από έγχώριους πόρους. Το μεγαλύτερο τμήμα, δηλ. 8,7 δισεκ. ή 51% του συνόλου, διατέθηκε για την κατασκευή αεροδρομίων και άλλων εγκαταστάσεων της αεροπορίας, 1,9 δισεκ. ή 11,1% για τηλεπικοινωνίες (κυρίως μετά το 1967), 2,2 δισεκ. ή 13,2% για εγκαταστάσεις του ναυτικού και 0,8 δισεκ. (4,6%) για εγκαταστάσεις του στρατού ξηράς (ιδίως μεταξύ 1972-75). Η διόγκωση αυτή των έλληνικών στρατιωτικών δαπανών δεν έχει βέβαια σαν άποκλειστική αίτια την έλληνοτουρκική κρίση, αλλά είναι άποτέλεσμα της έπενεργείας περισσότερων διεθνών καθώς και έσωτερικών παραγόντων. Έτσι η σοβιετική παρουσία στην Αίγυπτο και στη Μεσόγειο θεωρήθηκε ότι είχε καταστήσει άπαραίτητη την ένίσχυση της αεροπορίας με φάντομς και του ναυτικού με άντιτορπιλικά, τη βελτίωση των βάσεων και των σταθμών παρακολούθησως στην Κρήτη, ενώ ό έξοπλισμός της Βουλγαρίας με σύγχρονα τάνκς T-62 επέδρασε άσφαλώς στη διάρθρωση και τον έξοπλισμό των χερσαίων έλληνικών δυνάμεων.¹ Άλλά και η έσωτερική κοινωνική κρίση στη χώρα, που όδηγήσε στην άπομάκρυνση έκπαιδευμένου και έξειδικευμένου δυναμικού από τις ένοπλες δυνάμεις, για λόγους έσωτερικής άσφαλείας του καθεστώτος, και στην έξασθένηση της πολεμικής ικανότητας του στρατεύματος, είχε σαν συνέπεια να ένταθούν

1. *Bayernkurier*, 2.10.1971.

οί προσπάθειες εξισορροπήσεως των αδυναμιών αυτών με τεχνολογικά σύγχρονο πολεμικό υλικό.

Αντίστοιχα με την Ελλάδα, και η Τουρκία υπέστη στο ίδιο χρονικό διάστημα τις επιπτώσεις των μηχανισμών, που της επιτρέπουν να αναπτύσσει επεκτατικές βλέψεις και που υποκινούν την κρίση στην περιοχή. Ο κρατικός προϋπολογισμός της Τουρκίας αυξήθηκε με ταχύ ρυθμό κατά την εξεταζόμενη περίοδο και ιδίως την τελευταία διετία (βλ. Πίνακα 3). Οι στρατιωτικές δαπάνες της Τουρκίας από 511 εκατ. \$ το 1967, 786 εκατ. \$ το 1973 και 930 εκατ. \$ το 1974, έφθασαν να υπερβαίνουν τα 2 δισεκ. \$ το 1975 και να έγγισουν τα 2,6 - 3 δισεκ. \$ το 1976. Έξ άλλου η Τουρκία από το 1972 προχώρησε στη δημιουργία ενός προγράμματος ανασηματισμού και εκσυγχρονισμού των ενόπλων δυνάμεών της (Remo: Reorganization-Modernization), που προέβλεπε για την περίοδο 1972-82 δαπάνες συνολικού ύψους 16 δισεκ. τουρκικών λιρών (TL, δηλ. 1,2 δισεκ. \$. Η ένταση της κρίσεως οδήγησε όμως στην αναπροσαρμογή του το 1975, όποτε αυξήθηκε το προγραμματισμένο ποσό σε 22 δισεκ. TL, ενώ συντηήθηκε η περίοδος περατώσεώς του στο διάστημα 1973-78. Το ποσό αυτό προβλέπεται να καταναμεηθί ως εξής:

1973-74 :	3,2 δισεκ. TL	(229 εκατ. \$)
1975 :	7,34 » »	(524 » »)
1976 :	6,04 » »	(430 » »)
1977 :	5,44 » »	(388 » »)
1978 :	1,68 » »	(120 » ») ¹

1. Βλ. στο Βήμα της 10.6.1975.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Έξελιξη άκαθαρστων εγχωρίου προϊόντος και δημοσίων δαπανών Τουρκίας
δισεκ. τουρκικές λίρες (TL)
(1975: 1 \$=14 TL)

Έτος	Άκαθ. Έγχ. Προϊόν	Δαπάνες Δημοσίου Προϋπολ.	(3) σάν ποσοστό του (2)	Ποσοστιαία έτη-σια μεταβολή δη-μοσίων δαπανών
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1968	112,2	21,4	19,1	
1969	124,9	25,3	20,3	18,2
1970	146,9	31,9	21,7	26,1
1971	192,0	43,8	22,8	37,3
1972	237,8	51,5	21,7	17,6
1973	308,5	61,0	19,8	18,5
1974	430,6	81,7	19,0	33,8
1975	534,0 ¹	106,9	20,0	30,9
1976		153,0		41,7

Μεταβολές δαπανών Δημ. Προϋπολογισμού:

1970-73 μέσος όρος : 24,9

1974-75 » » : 32,4

1976 » » : 41,7

1. Εκτιμήσεις.

Πηγή ή :—OECD- Turkey, και Türkiye Bankasi A.S.—Review of Economic Conditions.

Το πρόγραμμα προμηθειών έχει σάν κύριους στόχους α) τόν εκσυγχρονισμό του ναυτικού (επέκταση των δυνατοτήτων της εγχώριας ναυπηγήσεως πολεμικών σκαφών, προμήθεια συγχρόνων πολεμικών πλοίων, καταλλήλων για την περιοχή του Αιγαίου—αντιτορπιλικών, φρεγατών, υποβρυχίων 1000 τ.), της αεροπορίας (προμήθεια Φάντομς, ίδρυση βιομηχανίας συντηρήσεως και έπισκευής αεροπορικού υλικού—σχέδιο Tusas—κ.ά.), των τεθωρακισμένων (βελτίωση της βιομηχανίας συντηρήσεως τάνκς που ιδρύθηκε το 1967), β) την επέκταση της βιομηχανίας κατασκευής μικρών όπλων και γ) τη διεύρυνση της γενικότερης στρατιωτικής υποδομής.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνουν οί Τούρκοι στην ανάπτυξη εγχώριας πολεμικής βιομηχανίας, που έχει μάλιστα προτεραιότητα έναντι των ιδιωτικών βιομηχανιών. Ειδικότερα οί τουρκικοί στόχοι είναι οί εξής:

- 1) Έπέκταση της εγχώριας παραγωγής μικρού όπλισμού και στόν τομέα παραγωγής αντιαερματικών και αντιαεροπορικών ρουκετών στα εργοστάσια της MKEK (Makina ve Kimya Endustrisi Kurumu: μηχανολογική και χημική βιομηχανία).
- 2) Ίδρυση βιομηχανίας όχημάτων διαφόρων τύπων με τη συνεργασία ξένων επιχειρήσεων (British Motor Corp., MAN, Internat. Harvester, Good-year).
- 3) Εκσυγχρονισμός των 885 άρμάτων μάχης M-48, για τα όποια το όλικό, που θα πρέπει να εισαχθί εξ όλοκλήρου από τις ΗΠΑ, στοιχίζει 230 εκ. δολλ., συναμολόγηση 1.000 άρμάτων μάχης, τύπου Leopard,² επέκταση της βιομηχανίας χάλυβος.
- 4) Παραγωγή υποβρυχίων της τάξεως των 1.000 τ. και άλλων τύπων σκαφών.
- 5) Ίδρυση βιομηχανίας αεροπορικού υλικού, ύψους επενδύσεως 800 εκατ. δολλ., χωρίς να υπολογισθούν οί άπαραίτητες συμπληρωματικές επενδύσεις ύποδομής, και με 75% χρηματοδότηση από το έξωτερικό.³ Για το έργο αυτό διεξάγονται διαπραγματεύσεις με 5 εταιρείες, την Northrop (πρόταση παραγωγής των F-5E Tiger International Fighter), τη Lockheed (παραγωγή των F-104 S και σε δεύτερη φάση των CL-1200 Lander), τη Hawker Siddeley (για την παραγωγή των Harriers), την British Aircraft Corp. (BAC) (για τα Jaguar) και τη LTV (για την παραγωγή του Corsair A-7).⁴ Πράγματι τόν Οκτώβριο 1974 ιδρύθηκε η Turkish Aircraft Co. Tusas με σκοπό, όχι μόνο τη συναμολόγηση αεροπλάνων, αλλά και

2. Για τη γερmano-τουρκική συμφωνία δημιουργίας της σχετικής βιομηχανίας καθώς και βιομηχανίας συναμολογήσεως αεροπλάνων, βλ. στην Καθημερινή και στο Βήμα της 21.12.1975.

3. Financial Times, 21.3.73.

4. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, ό. ά., σελ. 172 έπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Οἱ σημαντικότερες παραγγελίες καὶ παραλαβὲς κύριου πολεμικοῦ ὀπλοῦ μετὰ τὸ 1972

(σὲ ἑκατ. δρχ. Ἡ συναλλαγματική ἰσοτιμία τοῦ δολλαρίου λήφθηκε πρὸς 30 δρχ. = \$)

ΕΛΛΑΔΑ		ΤΟΥΡΚΙΑ	
Ποσότητα - Εἶδος ὀπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)	Κόστος	Ποσότητα - Εἶδος ὀπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)	Κόστος
<i>I. Ἀεροπορία:</i>		<i>I. Ἀεροπορία:</i>	
3 LOCKHEED T-33 (Βοήθεια NATO μέσωσ Ὀλλανδίας)	...	19 CESNA T-41 (ΗΠΑ)	...
38 F-4E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.400	3 AUGUSTA BELL 205 IROQUOIS (ΗΠΑ)	52
40 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	5.600	7 LOCKHEED F-104 (Ἰσπανία)	624
12 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	1.700	4 CESNA 206 (ΗΠΑ)	...
3 CANADAIR CL-215 (Καναδάς)	199	2 BRITTEN-NORMAN BN-2 (Ἀγγλία)	13
18 C-130H HERCULES (ΗΠΑ)	3.510	20 TRANSALL C-160 (Γερμανία)	4.680
40 T-2E εκπαιδευτικά (ΗΠΑ)	870	40 F-4 E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.700
60 A-7D CORSAIR (ΗΠΑ)	8.610	42 NORTHROP F-5E TIGER II (ΗΠΑ)	7.500
30 ALPHA JET εκπαιδευτικά (Γαλλία)	2.600	24 JAGUAR & ἀντιαεροπορικοὶ πύραυλοι ¹ (Ἀγγλία)	7.000
... Ἑλικόπτερα ναυτικοῦ (Γαλλία)	...	36 F-104 S (Ἰταλία)	5.000
100 ἀντιαεροπορικά RH-202 (Γερμανία)	1.300	7 F-5 (ΗΠΑ μέσωσ Λιβύης)	2.100
		... εκπαιδευτικά ALPHA JET καὶ τακτικής ὑποστηρίξεως (Γερμανία)	...
		80 Πύραυλοι SHAFRIR ἀεροπορίας (Ἰσραήλ)	52
Σύνολο I.	29.789	Σύνολο I.	25.721
<i>II. Ναυτικό:</i>		<i>II. Ναυτικό:</i>	
2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	9	2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	...
1 Ἀντιτορπιλικό (ΗΠΑ)	7	3 Ἀντιτορπιλικά (ΗΠΑ)	21
4 Τορπιλάκατοι LA COMBATTANTE 3 (Γαλλία)	5.980	4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080
2 Περιπολικά 350 τ. (Γαλλία)	780	2 Ὑποβρύχια (τύπου 206, 450 τ.) (Γερμ.)	430
4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080	1 Ἀρματαγωγὸ 5800 τ. (ΗΠΑ)	...
3 Ὑποβρύχια (1.250 τ.) (Γερμ.)	4.200	3 Περιπολικά SAAR IV (Ἰσραήλ)	1.138
5 Φρεγάτες TF-109 (ΗΠΑ) ¹	7500	150 Πύραυλοι GABRIEL ναυτικοῦ (Ἰσραήλ)	449
Σύνολο II.	13.056	Σύνολο II.	4.118
<i>III. Στρατὸς ξηρᾶς:</i>		<i>III. Στρατὸς ξηρᾶς:</i>	
Ἐλικοκρουστικόι τάνκς M-48 (ΗΠΑ)	840	Ἐλικοκρουστικόι 880 τάνκς	6.900
130 Τάνκς AMX-30 (Γαλλία)	2.240	M-47 καὶ M-48	...
55 Τάνκς AMX ἐλαφρά (Γαλλία)	858	50 Τάνκς LEOPARD I (Γερμανία)	1.110
2000 Τζιπ ARO 240 (Ρουμανία)	305	260 Τεθωρακισμένα αὐτοκίνητα (Ἀγγλία)	...
Σύνολο III.	4.243	Σύνολο III.	8.010
<i>IV. Διάφορα</i>			
11 Ἑλικόπτερα (Ἰταλία)	2.100		
300 Θωρακισμένα αὐτοκίνητα (Ἰταλία)			
Ἐξοπλισμὸς ὑποβρυχίων (Ἰταλία)			
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	49.188 = 1.640 ἑκατ. \$	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	37.849 = 1.262 ἑκατ. \$

... Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα.

1. Διαπραγματεύσεις. Δὲν ὑπολογίσθηκαν στὴν ἀθροισή.

Σημειώσεις πᾶνω στὸν πίνακα:

1) Δὲν περιλαμβάνεται τὸ ὄπλο πού θά χορηγηθῇ στὰ πλαίσια τῆς βοήθειας τῆς Δυτ. Γερμανίας πρὸς τὶς δύο χώρες τὸ 1975/6 ἀξίας 100 ἑκατ.

D.M. γιὰ τὴν κάθε μία, οὐτε ἡ βοήθεια τῶν ΗΠΑ.

2) Ὁ κατάλογος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πλήρης γιὰ τὸ εἶδος τοῦ ὀπλισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξία τοῦ ὀπλοῦ, λόγω τῆς φύσεως τῶν στοιχείων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχει ἀπόλυτη βεβαιότητα. Τὰ στοιχεῖα ἀφοροῦν ἐξ ἄλλου μόνο τὸ κύριο ὄπλο καὶ ἔχει τὰ ὑπόλοιπα συμπληρωματικὰ ἔξοδα, πού συνοδεύουν τὶς ἀγορὲς αὐτές, καὶ πού ἀποτελοῦν σημαντικὴ πρόσθετη ἐπιβάρυνση.

3) Ἡ χαμηλότερη ἀξία ὅσον ἀφορᾷ τὶς τουρκικὲς παραγγελίες δὲν πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ὀδηγεῖται στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ χώρα αὕτη δαπάνησε λιγότερα ποσά. Τὸ ὄπλο πού ἔχει παραγγεῖλει μπορεῖ νὰ εἶναι λιγότερο γνωστό, ἀλλὰ καὶ οἱ θροὶ ἀγορᾶς, ἰδίως ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, νὰ εἶναι εὐνοϊότεροι.

Πηγή: Sipri, Arms trade register (Stockholm 1975).

— U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf: Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei (Hamburg 1976).

— Ἑλληνική καὶ διεθνὴς εἰδησεογραφία.

ἑλικοπτέρων, ἠλεκτρονικῶν κ. ἄ. Γιὰ τὴν ὥρα πάντως οἱ διαπραγματεύσεις προχωροῦν μὲ ἀργὸ ρυθμὸ καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπέχει ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν ὀριστικὴν ὑλοποίησή του.

Μὲ τὴ σύγκριση τῆς ἀξίας τοῦ κυριότερου πολεμικοῦ ὀπλοῦ, πού οἱ δύο χώρες παρέλαβαν ἢ ἔχουν ἤδη παραγγεῖλει στὴν τελευταία τριετία περίπου, διαπιστώνεται ὅτι γιὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς με-

τριότερους υπολογισμούς πρέπει να υπερβαίνει τα 1.640 εκατ. δολλ., γιά δὲ τὴν Τουρκία τὰ 1.262 εκατ. δολλ. (βλ. Πίνακα 4).

Ἡ πίεσις ποὺ ἀσκόουν οἱ ὑψηλὲς αὐτὲς δαπάνες στοὺς οικονομικοὺς πόρους εἶναι καὶ γιὰ τίς δύο χῶρες προφανές. Γιά τὴν Ἑλλάδα—ὅπως καὶ γιά τὴν Τουρκία—ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ σημαίνει ὅτι οἱ πολεμικὲς δαπάνες περιορίζουν σημαντικὰ τοὺς κρατικοὺς πόρους γιά ἄλλες κατηγορίες δαπανῶν καὶ στενεύουν τὰ περιθώρια τοῦ Κράτους νὰ διαδραματίσει πῶς ἐνεργὸ ρόλο στὴ διαδικασία οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον, ἡ αὐξηση τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῆς χώρας, ποὺ ὀφείλεται στὴν ἀγορὰ ὀπλισμοῦ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, μειώνει τὰ περιθώρια ἀντλήσεως πιστώσεων σὲ συνάλλαγμα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα τῆς Οἰκονομίας (γιὰ ἐπενδύσεις, εἰσαγωγὴ ἐνδιαμέσων καὶ ἀπαραίτητων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κτλ.), μὲ συνέπεια νὰ μετατίθεται ἡ πρωτοβουλία ἀναλήψεως ἐπενδυτικῶν δραστηριοτήτων στὶς πολυεθνικὲς ἐπιχειρήσεις.

Γιὰ νὰ δώσουμε μιὰ εἰκόνα τῆς σημασίας τῶν πολεμικῶν δαπανῶν γιά τὴν Οἰκονομίαν τῆς χώρας σημειώνουμε ὅτι μετὰ τὸ 1970-74 τὸ ὕψος τους ἔφθασε συνολικὰ σὲ 83,6 δισεκ. δρχ., ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν ἀκαθαρίστων ἐπενδύσεων στὴ βιομηχανία (μεταποίηση) στὸ ἴδιο διάστημα ἦταν 85,8 δισεκ. δρχ. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Πίνακα 1, οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὰν ποσοστὸ τοῦ ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος αὐξήθηκαν σημαντικὰ τὸ 1975 καὶ ἔφθασαν τὸ 6,5%, ὃ δὲ προϋπολογισμὸς ἐθνικῆς ἀμύνης υπερβαίνει δολόκληρη τὴν κρατικὴ ἐπενδυτικὴ δραστηριότητα (Πίνακας 1, σειρὰς 2 καὶ 6). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἐπηρεάζουν τὸ ΑΕΠ καὶ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο μιᾶς σειρὰς ἐτῶν καὶ ὅχι μόνον τοῦ ἔτους ποὺ πραγματοποιοῦνται, δεδομένου ὅτι ἡ μὴ διάθεσί τους γιά παραγωγικὲς ἐπενδύσεις ἔχει σὰν συνέπεια μικρότερη σχετικὰ παραγωγὴ στὰ ἐπόμενα ἔτη.¹

Σοβαρὲς εἶναι ἐξ ἄλλου οἱ ἐπιπτώσεις στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν καὶ τῶν δύο χωρῶν. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα υπολογίσθηκε ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα (προμήθεια κύριου ὀπλισμοῦ, ἀνταλλακτικῶν, τηλεπικοινωνιακοῦ ὕλικου, πολεμοφοβίων) μὲ ἐξαιρετικὰ συντηρητικοὺς ὑπολογισμοὺς σημείωσαν ραγδαίαν ἀνοδὸ (βλ. Πίνακα 5).

Ὅπως προκύπτει ἤδη ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρθηκαν προηγουμένως, μὲ τὴν κυριακὴ κρίσις τοῦ 1974 ἀποκορυφώθηκε τὸ βάρος, ποὺ οἱ δύο

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ἔτος	Στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα ¹		Δαπάνες γιά πλοία, ἀεροπλάνο, ἄρματα τεθωρακισμένα ²	
	Ποσὰ σὲ ἑκ. δολλ.	Σὺν % τῶν συναλ. ἀπὸ ἐξαγωγῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν	Ποσὰ σὲ ἑκ. δολλ.	Σὺν % εἰσαγωγῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ³
1963	5,6	0,8		
1967	30,6	2,8		
1968	34,6	2,9	7,4	2,3
1969	52,6	4,0	11,0	2,8
1970	70,5	4,5	32,9	6,5
1971	63,6	3,3	32,1	6,5
1972	89,6	3,7	40,8	5,2
1973	123,8	3,6	53,0	4,6
1974	237,0	5,7	193,7	15,4
1975	572,0	13,0	363,7	24,9
1976	596,0			

1. Ἐκτιμήσεις.

2. Τράπεζα Ἑλλάδος: Δελτίον ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Συναλλαγματικὴ στατιστική. Παρ' ὅλο ποὺ τὸ μέγεθος αὐτὸ δὲν περιελάμβανε ἑξ ὀλοκληροῦ ἀμυντικὲς δαπάνες, οἱ τελευταῖες φαίνεται ν' ἀποτελοῦν σημαντικό μέρος του.

3. Οἱ εἰσαγωγὲς πλοίων, ἀεροπλάνων κτλ. περιλαμβάνονται στὶς εἰσαγωγὰς κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

χῶρες ἐπωμίζονται μὲ τὴ μορφή τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ἀμέσου κόστους τῆς τουρκικῆς ἀποβάσεως στὴν Κύπρο θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολος. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρόχειρες ἐκτιμήσεις ποὺ ἔχουν γίνεῖ εἶναι χαρακτηριστικὲς: Γιά τὴν Ἑλλάδα, τὸ κόστος τῆς κινητοποιήσεως τῶν δέκα πρώτων ἡμερῶν ἐκτιμᾶται σὲ 250 εκατ. δολλ. περίπου.² Μόνον τὸ κόστος ἐπιστρατεύσεως ἐπὶβάρυνε τὸν Δημόσιο Προϋπολογισμὸ μὲ 50 εκατ. δολλ. τὸ 1974, 53 εκατ. δολλ. τὸ 1975, ἐνῶ ὑπάρχει πρόβλεψη γιά ἄλλα 27 εκατ. δολλ. στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Γιὰ τὴν Τουρκία ἀναφέρεται ὅτι μέχρι τὰ μέσα τοῦ 1975, τὸ κόστος τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς εἶχε φθάσει συνολικὰ τὰ 2,5 δισεκ. δολλάρια,³ δηλ. τὸ 87% τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων καὶ τὸ 41% τῆς συνολικῆς κρατικῆς καταναλώσεως καὶ ἐπενδυτικῆς δραστηριότητος τοῦ 1974.

Σημαντικότερες ὅμως εἶναι οἱ γενικότερες ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίαν τῶν δύο χωρῶν, ποὺ ἐδῶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξετάσουμε σὲ βάθος (π.χ. ἐπιβράδυνση τῶν ἐπενδύσεων, πληθωριστικὲς τάσεις, μείωσις τῶν συναλλαγματικῶν εἰσπράξεων, κοινωνικὰ προβλήματα). Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε ὁρισμένα ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ δύο Οἰκονομίες καὶ ἰδίως ἡ τουρκικὴ, ὅπου ὁ πληθωρισμὸς ἔφθασε μετὰ τὸ Ἰουνίου 1974 καὶ Ἰουνίου 1975 τὸ 22,6% (Ἑλλάς: 12,9%), ἐνῶ ἡ ἀνεργία καὶ στὶς δύο χῶρες ἀνέβηκε μετὰ τὸ Σεπτεμβρίου 1974 καὶ

2. Βλ. X. Zolotas, στὸ *Handelsblatt* τῆς 15.8.1974.

1. Γιὰ τίς ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν στὴν οἰκονομικὴ ἀνοδὸ καὶ τὴν ἐξαγωγικὴ ἐπίδοσι μιᾶς χώρας, βλ. K. W. Rothschild, «Military Expenditure, Exports and Growth», στὸ *Kyklos*, 26, 1973, σελ. 804-812, γιά δὲ τίς ἐντυπωσιακὲς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίαν τῶν χωρῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς: H. Askari—V. Corbo, «Economic Implications of Military Expenditures in the Middle East», στὸ: *Journal of Peace Research*, 11, 1974, σελ. 341-343.

3. Βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 14.8.1975. Ἡ *Monde* ἀναφέρει κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποβάσεως στὴν Κύπρο 720 εκατ. δολλάρια (17.9.1975).

Ἰουνίου 1975 γύρω στὸ 30%, ἀλλὰ σὲ πολὺ μεγάλυ-
τερο βαθμὸ στὴν Τουρκία ἀπὸ ἀπόνεως ἀριθμὸ ἀ-
νέργων. Ἡ Τουρκία ἐπὶ πλεόν διπλασίασε μέσα σὲ
ἓνα χρόνιο τὸ ἔλλειμμα στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν της,
ποὺ ἀντὶ 1.381 ἑκατ. δολλ. στὸ διάστημα Ἰαν. - Σεπτ.
1974 ἔφθασε τὰ 2.569 ἑκατ. δολλ. κατὰ τὴν ἀντίστοιχη
περίοδο 1975, μὲ συνέπεια τὴ ραγδαία μείωση τῶν
συναλλαγματικῶν τῆς ἀποθεμάτων ἀπὸ 2.170 ἑκατ.
δολλ. τὸν Ἰούνιο 1974 σὲ 1.213 ἑκατ. δολλ. τὸν Ἰ-
ούλιο 1975. Ἡ Τουρκία ὅμως πένυχε νὰ ἐξασφαλίσαι
στὴν τελευταία διετία ἀρκετὰ ἱκανοποιητικοὺς ρυ-
θμοὺς αὐξήσεως τοῦ ἔθνικοῦ τῆς εἰσοδήματος, δη-
λαδὴ γύρω στὸ 7% τὸ 1974 καὶ 7%-7,5% τὸ 1975,
σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ εἰσόδημα
μειώθηκε κατὰ 2% τὸ 1974 καὶ αὐξήθηκε κατὰ
3,0-3,5% μέσα στὸ 1975. Παράλληλα αὐξήθηκε καὶ ὁ
ἐξωτερικὸς δανεισμὸς τῶν δύο χωρῶν. Μόνον στὸ
πρῶτο ὀκτάμηνο τοῦ 1975 ἡ Τουρκία ἀναγκάσθηκε
νὰ δανεισθῇ ἀπὸ τὴ διεθνή κεφαλαιαγορά 700 ἑκατ.
δολλ. γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου
πληρωμῶν της, καὶ τὸ ἐξωτερικὸ χρέος τῆς ἔφθασε
στὰ μέσα τοῦ 1975 τὰ 4 δισεκ. δολλ., ἐνῶ τὸ ἐξωτερι-
κὸ χρέος τῆς Ἑλλάδος ἀνερχόταν στὰ τέλη τοῦ 1975
σὲ 6 δισεκ. δολλ. περίπου, σημειώνοντας ἔτσι αὐξη-
ση κατὰ 1,5 δισεκ. δολλ. περίπου (33%) μέσα σὲ
ἐνῆμισον χρόνον.

Ὁ ἄμεσος κρατικὸς δανεισμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ
τὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν κάλυψη τῶν δαπανῶν τοῦ κρε-
τικῶ προϋπολογισμοῦ παρουσιάζει τὰ τελευταῖα
ἔτη συνεχῆ διόγκωση:

1963-66 :	2.652	ἑκ. δρχ.	(88,4	ἑκ. δολλ.)
1967-70 :	6.915	»	»	(230,5 » »)
1971-74 :	19.680	»	»	(656,0 » »)
1972-72 :	3.202	»	»	(107 » »)
1973 :	8.591	»	»	(286 » »)
1974 :	5.184	»	»	(173 » »)
1975 :	15.375	»	»	(512 » »)

Πηγή: Μηνιαῖο Στατιστικὸ Δελτίο Τραπεζῆς Ἑλλάδος.

Ὁ προοδευτικὸ αὐξανόμενος στρατιωτικὸς προσα-
νατολισμὸς τοῦ Δημ. Προϋπολογισμοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς
ἐπιδράσεις ποὺ ἄμεσα ἀσκεῖ πάνω στὴν οικονομικὴ
ἀνάπτυξη μὲ τὴν ἀπορρόφηση οικονομικῶν πόρων,
ἔχει καὶ σὰν συνέπεια τὴν προοδευτικὴ αὐξήση τῆς
ἐξωτερικῆς οικονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξαρτήσε-
ως τῆς χώρας. Ἡ διεύρυνση τῆς στρατιωτικῆς καὶ
κατ' ἐπέκταση τῆς πολιτικῆς ἐξαρτήσεως προκύπτει
ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι κάθε ἀγορά κύριον πολεμικὸ
ὕλικον ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ὁδηγεῖ στὸν πολλαπλασια-
σμὸ τῶν ἀναγκῶν γιὰ ἀνταλλακτικὰ καὶ ἄλλα συμ-
πληρωματικὰ ὄπλα καὶ συστήματα, καθὼς καὶ γιὰ
ὑπηρεσίες συντηρήσεως, ἐκσυγχρονισμοῦ κτλ., καὶ
γενικὰ ὑποκινεῖ ἓνα μηχανισμό γιὰ περισσότερες
πολεμικὲς προμήθειες ἀπὸ τὶς χώρες ἀγορᾶς βαρέ-
ους στρατιωτικοῦ ὑλικοῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ προμήθεια

σύγχρονον ὀπλισμοῦ συνδέεται καὶ μὲ ἄλλης φύ-
σεως πολιτικὰ ἢ στρατιωτικὰ ἀνταλλάγματα.¹ Ἡ
οικονομικὴ ἐξάρτηση μὲ κριτήριον τὴν ἀναλογία
τῶν ἐξωτερικῶν χρέους τῆς χώρας πρὸς τὴν ἀξία
τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς (ἀκαθ. ἐγχώριον προϊόν)
ἀπὸ 20,8% τὸ 1967 ἔφθασε στὸ 28,6% τὸ 1974 καὶ γύρω
στὸ 30% τὸ 1975 (αὐξήση μέσα στὰ ὀκτὰ τελευταῖα
χρόνια : 44%).

Παράλληλα μὲ τὸ ἐπίπεδο, στὸ ὁποῖο διαμορφώ-
νονται τελικὰ οἱ πολεμικὲς δαπάνες τῶν δύο χωρῶν,
ἔξ ἴσου σημαντικὸ εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ τρό-
που, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ χρηματικοὶ πόροι μεταβάλλον-
ται σὲ πολεμικὸ ὕλικον. Τόσο ἡ Ἑλλάδα ὅσο καὶ ἡ
Τουρκία εἶναι στὸν τομέα τῶν ἐξοπλισμῶν ἄμεσα καὶ
ἐξ ὀλοκλήρου ἐξαρτημένες ἀπὸ τὶς ξένες χώρες καὶ
κυρίως τῆς ΗΠΑ, ποὺ μέχρι τὸ 1970 περίπου κατεῖχαν
μονοπωλιακὴ θέση ἀπὸ πλευρᾶς προμήθειας ὀπι-
σμοῦ. Ἡ ἐξάρτηση αὐτὴ ἄρχισε νὰ διαφοροποιεῖται
γιὰ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὶς πρώτες παραγγελίες ὑποβρυ-
χίων στὴ Δυτ. Γερμανία (γύρω στὸ 1966) καὶ ἐντά-
θηκε μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς ἀμερικανικῆς βοήθειας
τὸ 1971. Ἐκτοτε, σημαντικὸ τμήμα τῶν πολεμικῶν
παραγγελιῶν κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Γαλλία κυρίως.
Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ μὲ τὴν Τουρκία, ποὺ στρά-
φηκε σὲ νέες ἀγορές γιὰ τὴν προμήθεια πρόσθετου
ὀπλισμοῦ, ὅπως στὴν Ἀγγλία, τὴν Ἰταλία, τὴ Γερ-
μανία. Ἡ ὁδὸς δηλαδὴ τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως
τῶν δύο χωρῶν συνίσταται στὸ ὅτι οἱ οἰκονομίαι τους
δὲν ἔχουν φθάσει σὲ ἐπίπεδο τέτοιο, ποὺ νὰ τοὺς δί-
νει τὴ δυνατότητα νὰ παράγουν τὰ ὕλικά προϊόντα
ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ ἀποτελεσματικὴ ἐθνικὴ ἀμυνα
καὶ νὰ ἀποκομίζουν ὀρισμένα τουλάχιστον ὀφέλη
ἀπὸ τὶς στρατιωτικὰς τους δαπάνες.

Οἱ ὀψηλὲς συναλλαγματικὲς δαπάνες καὶ οἱ ἐπι-
πτώσεις τους στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν ἄσκησαν πίε-
ση καὶ στὶς δύο χώρες, καὶ τὶς ἀνάγκασαν νὰ ἐρευ-
νοῦν γιὰ τρόπους ἐξοικονομήσεως ἐνὸς τμήματος τῶν
δαπανῶν αὐτῶν. Ἐτσι ἄρχισαν, ὅπως εἶδαμε, νὰ δια-
γράφονται ἔντονες τάσεις συμπληρώσεως τοῦ αντα-
γωνισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν ἀπὸ ἕνα ἀνταγωνισμὸ
ἐπιτόπιας παραγωγῆς πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Σύμφωνα
μὲ τὶς ἐνδείξεις, στὴν περιοχὴ ποὺ ἐξετάζουμε δια-
μορφώνεται μιὰ νέα διάσταση στὶς οἰκονομικο-στρα-
τιωτικὲς σχέσεις τῆς μὲ τὶς ἀνεπτυγμένες χώρες.
Οἱ τελευταῖες δηλαδὴ ἐπεκτείνουν ραγδαῖα τὶς πο-
λήσεις σύγχρονου ὀπλισμοῦ καὶ πολεμικοῦ ὑλικοῦ
στὶς δύο χώρες, ἐνῶ συγχρόνως ἀρχίζουν νὰ προω-
θοῦνται καὶ ἄμεσες ἐπενδύσεις στὴν πολεμικὴ βιο-
μηχανία μὲ τὴ μεταφορὰ κεφαλαίου, τεχνολογίας,
ἐκπαίδευσες, ὑπηρεσιῶν κτλ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ

1. Βλ. τὶς πιέσεις τῶν ΗΠΑ γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τῆς βά-
σεως τῆς Κρήτης μὲ ἀντάλλαγμα τὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς ἀε-
ροπορίας καὶ γενικὰ τὴ συνέχιση τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρα-
τιωτικῆς βοήθειας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ
Υφυπ. Ἐξωτερικῶν Α. Χάρτιαν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ, στὸ
Βῆμα τῆς 27.12.1974 καὶ 20.4.1975.

δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χώρου αὐτοῦ σὲ «προσθημένη ἀμυντικὴ περιοχή» (forward defense countries), ὅπως ἡ Ν. Ἀφρική, τὸ Ἰσραήλ, ἡ Βραζιλία, καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς νέας κατανυκτικῆς ἔργων στὰ πλοίασμα ἐνὶ στρατιωτικο-βιομηχανικοῦ τρόπου ἀναπτύξεως.

Ἡ Τουρκία ἔχοντας μιὰ παράδοση στὸν τομέα τῆς κατασκευῆς πολεμικοῦ ὀπλοῦ, ἀρκετὰ πρὶν ἀπὸ τὸν 18ο αἰ., ἔχει ἤδη ἀναπτύξει μιὰ πολεμικὴ βιομηχανία, ποὺ παράγει βάσεις ρουκετῶν καὶ ρουκέτες, πολεμικὰ σκάφη (κυρίως μέσα καὶ μικρὰ ἀποβατικά, πυραυλακάτους καὶ ἄλλα βοηθητικά πλοῖα, δεδομένου ὅτι ὁρισμένα μεγάλὰ σκάφη ἀπλῶς συναρμολογῶντο καὶ μάλιστα σὲ ἐξαιρετικὰ ἀργὸ χρόνον), ἐγκαταστάσεις ἐπισκευῆς ἀρμάτων μάχης, πιστόλια, πολεμοφόδια γιὰ τὸν στρατὸ καὶ τὸ πυροβολικὸ κ. ἄ. Στόχος τῆς Τουρκίας εἶναι ἡ δημιουργία στρατιωτικῶν τμημάτων καὶ πολεμικῶν βιομηχανιῶν, ποὺ δὲν θὰ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἐλεγχὸ τοῦ ΝΑΤΟ, δὲν θὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ποὺ ἀναγκάζονται ν' ἀσκοῦν ὁρισμένες χῶρες ἀπεναντί της, ὅπως πρόσφατα οἱ ΗΠΑ, καὶ ἐπομένως θὰ τοῦς παρέχει εὐελιξία κινήσεων σὲ περίπτωση συγκρούσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Τουρκία μάλιστα δὲν δίστασε νὰ ἐντείνει τὴ διαφοροποίηση τῶν σχέσεών της καὶ νὰ δεχθῇ τὴ βοήθεια τῆς ΕΕΣΔ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βαρεῖας τῆς βιομηχανίας (χαλυβουργία), ποὺ βρίσκεται στὴ βάση κάθε προσπάθειας ἀναπτύξεως πολεμικῆς βιομηχανίας. Οἱ προσπάθειες τῶν Τούρκων στρατιωτικῶν ἀρχισαν νὰ πρὸςφονται σὲ εὐρύτερα καὶ μεγαλύτερα σχέδια, ὅπως ἡ βιομηχανία ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ, ποὺ ἀναφέραμε, ἡ παραγωγὴ κινήτρων, ἡλεκτρονικῶν, τυποποιημένων ἀνταλλακτικῶν καὶ τηλεπικοινωνιακοῦ ὀπλοῦ.¹

Στὴν Ἑλλάδα ἡ καθαρὰ πολεμικὴ βιομηχανία περιοριζόταν βασικὰ μέχρι τώρα στὴν παραγωγὴ πυρομαχικῶν, στὴ ναυπήγηση μικρῶν βοηθητικῶν σκαφῶν (ρυμουλκὰ, ἀποβατικά, πετρελαιοφόρα, ὑδροφόροι κτλ.) τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ πεπαλαιωμένο ἐργοστάσιο συντηρήσεως ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ (ΚΕΑ). Οἱ παράγοντες ὅμως ποὺ ἀναφέραμε δόγησαν καὶ ἐδῶ στὴν ἔνταση τῶν προσπάθειων γιὰ ἐγχώρια παραγωγὴ πολεμικοῦ ὀπλοῦ. Τὸ σοβαρότερον σχέδιον εἶναι ἡ ἀνάπτυξη βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ (ΕΒΑΥ), ποὺ ἤδη ἱδρύθηκε, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ Κράτος ἐλπίζει νὰ ἐξοικονομήσει συναλλαγματικὰς δαπάνες 20 ἑκατ. δολλ., ποὺ διατιθενταὶ ἐτησίως γιὰ τὴ συντήρησιν τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας. Τὸ συναλλαγματικὸ αὐτὸ πλεονέκτημα, ἂν πράγματι ἀποτελεῖ κριτήριο τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς, φαίνεται στὴν περίπτωση αὐτῇ

ὑπερβολικὸ καὶ θὰ δηγήσει πιθανότατα σὲ μελλοντικὰ ἀπογοητεύσεις. Τὸ ἴδιον ἐξ ἄλλου συνέβη καὶ μὲ τὶς σοβαρότερες ἐπενδύσεις ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴ χώρα, γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ σύγκριση μεταξὺ τῶν στόχων, ὅπως εἶχαν διατυπωθῇ πρὶν ἀπὸ τὴν ἱδρύσιν τῶν σχετικῶν βιομηχανιῶν, καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων, ἐμφανίζει σημαντικὴ ἀπόκλιση. Στὴν περίπτωσιν τῆς βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὀπλοῦ βλέπουμε ὅτι πράγματι τὸ 1975 δαπανήθηκαν 583 ἑκατ. δρχ. γιὰ συντήρησιν καὶ ἀνταλλακτικὰ τῶν ἐλληνικῶν πολεμικῶν ἀεροσκαφῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅμως τὰ 548 ἑκατ. διατέθηκαν γιὰ ἀνταλλακτικά. Γιὰ τὸ 1976 ἔχουν προγραμματισθῇ δαπάνες ὕψους 900 ἑκατ. δρχ. περίπου γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ, ἐνῶ γιὰ πρώτη φορὰ προβλέπονται δαπάνες 406 ἑκατ. δρχ. γιὰ ἐργατοτεχνικὸ προσωπικόν, ποὺ προφανῶς ἀφορᾷ τὴν ΕΒΑΥ. Τὸ ὅλο ἔργο ὑπολογίζεται νὰ στοιχίσει περὶ τὰ 130 ἑκατ. δολλ. (4 δισεκ. δρχ.) ἐνῶ εἶναι ἄγνωστο τὸ κόστος λειτουργίας του. Ἡ συναλλαγματικὴ ἐξοικονόμησιν τῶν ποσῶν γιὰ συντήρησιν τῶν ἀεροσκαφῶν προϋποθέτει ὅτι ἡ νέα βιομηχανία θὰ εἶναι τόσο διαφοροποιημένη, ὥστε νὰ κατασκευάζει μὲ ἀποκλειστικὰ ἐγχώρια ὀπλὰ δλα τὰ ἀνταλλακτικὰ γιὰ τὰ F-104, τὰ Φάντομ F-4, τὰ Μιράζ, τὰ βομβαρδιστικὰ A-7D κτλ. Ἐπειδὴ τοῦτο φαίνεται μάλλον ἀπίθανον, ἡ βιωσιμότητα τῆς μονάδος αὐτῆς προβλέπεται νὰ στηριχθῇ στὴν ἐξασφάλισιν παροχῆς ὑπηρεσιῶν συντηρήσεως σὲ ξένα πολεμικὰ καθὼς καὶ σὲ πολιτικὰ ἀεροπλάνα. Ἀπὸ τὶς ὑπ' ἐσθες αὐτὲς συντηρήσεως ὑπολογίζεται πρὸςθετο συναλλαγματικὸ ὄφελος 20-30 ἑκατ. δολλ. ἐτησίως.

Πέρα ἀπ' αὐτὰ γίνονται ἔρευνες γιὰ τὶς δυνατότητες ἀναπτύξεως τοῦ ἡλεκτρονικοῦ κλάδου ποὺ παίζει σπουδαῖον ρόλον στὴν πολεμικὴ βιομηχανία, ἐνῶ παράλληλα ἀσκοῦνται γενικότερες πείσεις γὰ τὴν ἱδρύσιν πολεμικῆς βιομηχανίας.² Ἡ ἀνάπτυξιν ὅμως πολεμικῶν βιομηχανιῶν σὲ περιφερειακὰς χῶρες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἔχει δημιουργήσει σοβαρότατα οικονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ προβλήματα, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ἐπιτύχει τὸν προβαλλόμενον σὰν τὸν πρωταρχικὸν στόχον αὐτῆς τῆς προσπάθειας, δηλαδὴ τὴν ἀνέξαρτησιν ἀπὸ τὶς ξένες βιο-

2. Γιὰ τὶς πείσεις στὴ Βουλὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κυρίως, βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 27.5.1975 καὶ 2.6.1975 καθὼς καὶ τὴν εἰσηγήσιν στὴ Βουλὴ τοῦ Ι. Παπασιῶρου πᾶναι στὸν Προϋπολογισμὸν τοῦ 1976. Βλ. ἐπίσης τὶς κινήσεις ποὺ ἔγιναν γὰ τὴν ἱδρύσιν «Ἐταιρείας Μελετῶν Ἐθνικῆς Ἀμύνης» καὶ «Συνδεδεμῶν Ἑλληνικῶν Ἐξοπλισμῶν», καὶ τὶς σχετικὰς ἀνακοινώσεις στὸν *Τύπον (Ναυτεμπορικῇ, 6.8.1975)* καθὼς καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Χαριτάτου στὸν *Οικονομικὸ Ταχυδρόμον*, ἀριθμ. 1090, 1102, καὶ 1119.

Ἀντίθετα οἱ Ἑλληνες βιομηχανοὶ στὴ φάσιν αὐτῇ φαίνεται νὰ ἀντιμετωπίζοντες μὲ ἀρκετὸν ρεαλισμὸν τὶς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας (βλ. τὴν συνέλευσιν τοῦ προέδρου τοῦ ΣΕΒ Δ. Μαρινόπουλου στὰ *Νέα* τῆς 19.11.1975).

1. Οἱ τουρκικαὶ φιλοδοξίες φθάνουν μέχρι σημείου οὐτοπίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς δηλώσεις περὶ προθέσεως ἱδρύσεως βιομηχανίας πυρηνικῶν ὀπλῶν.

μηχανίες καὶ τὸν ξένο ἔλεγχον στὸν ἀμυντικὸ τομέα.¹

Τὴν πῶς ἀξιόλογη πολεμικὴ βιομηχανία στὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη χώρες ἔχει δημιουργήσει ἡ Ἰνδία, ποὺ ἔχει φθάσει νὰ κατασκευάζει ἐπιτοπίους πολύπλοκους πολεμικοὺς τακτικὰ καὶ πυρηνικὸ ὕλικό, ἐνῶ καὶ ἡ Περσία, ἡ Βραζιλία, ἡ Ἀργεντινὴ κ.ἄ. ἔχουν ἀναπτύξει ἰδιαίτερα τὸν τομέα αὐτό. Τὸ ἀποτέλεσμα σ' ὅλες ἀποδόσας τὶς χώρες εἶναι ὅμως ἡ δέσμευση τεράστιων πόρων σὲ ἓνα τομέα, ποῦ ἡ διεθνὴς τεχνολογία προοδεῖ μὲ ταχύτατο ρυθμό. Ἡ ἀνεπαρκέστατη τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. δομὴ, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὶς μηδαμινὲς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ ἐξαγωγικὴ δραστηριότητα καὶ ἀνταγωνισμὸ τὸν διεθνῶν βιομηχανιῶν πολεμικοῦ ὕλικου, συντελεῖ, ὥστε οἱ βιομηχανίες αὐτὲς νὰ βρίσκονται σὲ χαμηλότατο ἐπίπεδο ἀπὸ ἀπόψεως οικονομικῆς ἀποδόσεως καὶ νὰ ἀπεξιώνονται τεχνολογικὰ μὲ τόσο ταχεῖς ρυθμούς, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατο γιὰ μιὰ χώρα μὲ περιορισμένους πόρους νὰ παρακολουθεῖ. Ἰδιαίτερα παρατηρήθηκε πῶς, καὶ γιὰ τὴν παραγωγὴ πολεμικοῦ ὕλικου σχετικὰ ἀπλῆς τεχνολογίας, ἡ εἰσαγωγὴ ὀρισμένων στρατηγικῶν τμημάτων εἶναι ἀναπόφευκτη. Κατὰ κανόνα μάλιστα ἡ αὐξηση τῆς ἐγχώριας προστιθεμένης ἀξίας δόγησε μὲν σὲ μείωση τοῦ ἄμεσου συναλλαγματικοῦ κόστους, παράλληλα ὅμως εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὑπέρμετρη αὐξηση τοῦ συνολικοῦ παραγωγικοῦ κόστους,² ὥστε τελικὰ νὰ ὑπάρχει ἀρνητικὴ ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν (negative import substitution).

Μὲ τέτοιες συνθήκες τὸ Κράτος ἢ θὰ εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ διατηρεῖ στὴ ζωὴ παραγωγικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ νὰ προμηθεύεται ἐγχώρια πολεμικὰ προϊόντα, ποὺ σὲ σύγκριση μὲ τὶς διεθνεῖς ἐξελίξεις στὸν τομέα αὐτό θὰ εἶναι πεπαιωμένα, ἢ θὰ ἀναγκασθῇ νὰ καταφύγει πάλι στὶς εἰσαγωγὲς τῶν τεχνολογικῶν σύγχρονων ὄπλων καὶ ἐξαρτημάτων, ἀφοῦ ὅμως προηγουμένως θὰ ἔχει δεσμεύσει πόρους σὲ ἐπενδύσεις, ποὺ τὸ γενικότερο κόστος τοὺς θὰ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ πλεονεκτήματά τους.

Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τὶς οικονομικὲς ἐπιπτώσεις, ποὺ θὰ ἦσαν σοβαρότατες γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, λόγῳ τοῦ μεγέθους τῶν κεφαλαίων ποὺ ἀπαιτεῖται νὰ δεσμευθοῦν στὶς δραστηριότητες αὐτές, οὔτε οἱ πολιτικοὶ στόχοι θὰ ἐκπληρώνονταν, ὥστε τὸ ὑψηλὸ οικονομικὸ κόστος νὰ μπόρουσε νὰ συνδεθῇ μὲ λογικὰ πολιτικὰ ὄφελῃ. Ὅπως φάνηκε ξεκάθαρα καὶ ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τῆς Τουρκίας, ἡ δέσμευση σημαντικῶν πόρων γιὰ τὴν ἐγχώρια

παραγωγὴ ὀρισμένων ἀνταλλακτικῶν καὶ ἐξαρτημάτων δὲν ἀπέτρεψε τὴν αἰσθητὴ μείωση τῆς μαχητικῆς τῆς ἱκανότητος, ὅταν περιορίσθηκε ὁ ἀνεφοδιασμός τῆς ἀπὸ τὶς ΗΠΑ. Ἡ στροφὴ τῆς Τουρκίας πρὸς ὑποκατάστατες ἀγορὰς τὴν ἐξυπρέτεισε πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἐγγχώριες πολεμικὲς βιομηχανίες τῆς.

Ἐνῶ ἡ προμήθεια βαρέος πολεμικοῦ ὕλικου θὰ ἐξακολουθήσει—καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐξακολουθήσει—νὰ γίνεται ἀπὸ τὶς σύγχρονες πολεμικὲς βιομηχανίες τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, καμμιά μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας δὲν συντελεῖται μὲ τὴν ἐγχώρια παραγωγὴ ὀρισμένων εἰδῶν ἐξοπλισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ προσπάθειες στὸν τομέα αὐτό εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνουν χωρὶς τὴν τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. βοήθεια τῶν ξένων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, μὲ συνέπεια ἡ χώρα νὰ καταβάλλει μεγάλα ποσὰ γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς ἀπαραίτητης τεχνολογίας καὶ κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, καὶ ἡ λειτουργία τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ξένες καὶ ὄχι ἀπὸ ἐγχώριες δυνατότητες. Πράγματι, ἡ ὑπὸ ἴδρυση ἑλληνικὴ βιομηχανία ἀεροπορικοῦ ὕλικου θὰ στηρίζεται γιὰ τὴ λειτουργία τῆς στὴ συνεργασία μὲ τὴν Lockheed, τὴν General Electric, τὴν Westinghouse, καὶ τὴν Austin. Ἡ παρακολούθησις καὶ συντήρησις τοῦ τεχνολογικοῦ προηγμένου ὕλικου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀντιθεταί σήμερα σὲ ἀμερικανικὲς ἐταιρεῖες-συμβούλους³ (συμβάσεις ὕψους 1,2 ἐκατ. δολλ.), οἱ προτάσεις τῶν ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες συνοδεύονται ἀπὸ συνεργασίες μὲ ξένες ἐταιρεῖες,⁴ ἐνῶ ἡ Τουρκία γιὰ τὶς ἀντίστοιχες βιομηχανίες ἔχει βασισθῇ στὴν τεχνολογικὴ ἢ καὶ ἄμεση συνεργασία μὲ γερμανικὲς, ἀμερικανικὲς καὶ ἀγγλικὲς ἐταιρεῖες, καὶ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐξοπλιστικῆς τῆς προσπάθειας ἱδρύσε ὀργανισμὸ, ποὺ θὰ στηρίζεται, ὄχι μόνον στὴν ἐγχώρια, ἀλλὰ βασικὰ στὴν ξένη χρηματοδότηση κ.ἄ.

Ἐπὶ πλεον ἡ ἴδρυσις βιομηχανιῶν μὲ ξένη συμμετοχὴ ἡ τεχνολογικὴ βοήθεια συνεπάγεται περιορισμὸ τῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας νὰ διαφοροποιήσει τὶς ἀγορὰς πολεμικοῦ ὕλικου, δεδομένου ὅτι ἡ πείρα συστηρήσεως, κατασκευῆς μερῶν κτλ. τῆς ξένης ἐταιρείας περιορίζεται στὸ ὕλικό ποὺ παράγει ἡ ἴδια. Δὲν εἶναι π.χ. δυνατό μὲ τὴ βοήθεια τῆς Lockheed νὰ ἐπιτευχθῇ σχετικὴ ἀυτονομία μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸ. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες, ἐνῶ ἡ ὑποκατάστασις τῶν εἰσαγωγῶν πολεμικοῦ ὕλικου καὶ τὸν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν μὲ ἐγχώρια παραγω-

1. Βλ. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, «Militaryization, Arms Transfer and Production in Peripheral Countries», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 199 ἑπ.

2. Ibid., καὶ D. Mukerjee, «Costly Problems Bedevil Defense», στὸ: *Financial Times*, 29.1.1975. Βλ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο τῶν D. Childs-M. Kidron, «India, the USSR and the MIG Projects», στὸ: *Economic and Political Weekly*, τόμ. 8, Σεπτ. 1973, σελ. 1721-8.

3. Βλ. στὸ Βῆμα τῆς 21.2.1975.

4. Πρωτάσις συνεργασίας γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ΣΑΣΕΜ μὲ τὴ ΧΡΩΠΕΙ, τὴ ΣΤΑΓΙΕΡ, κ.ἄ

γὴ ἐμφανίζεται ἴσως ὀρθολογικῇ, ἀπὸ βραχυχρόνια τοῦλάχιστον σκοπιά, στὴν οὐσία ὑπάρχει κίνδυνος νὰ δημιουργηθοῦν δομὲς τέτοιες, ποὺ θὰ αὐξήσουν μακροχρόνια τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση καὶ θὰ μειώσουν τὴν εὐελιξία κινήσεων τοῦ Κράτους στὸν στρατηγικὸ τομέα τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας: ἡ ὁποιαδήποτε ἐγχώρια βιομηχανία ποὺ θὰ βασίζεται στὴ συνεργασία ξένων ἐταιρειῶν, θὰ ὑπόκειται κατ' ἀρχὴν στὸν ἐλεγχὸ τῶν ἀλλοδαπῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καὶ θὰ ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διεθνῶν σχέσεων τῆς χώρας.

Συμπερασματικὰ προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

1. Στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία δημιουργήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια μηχανισμοί, ποὺ εἶχαν σὰν συνέπεια, ἕνα αὐξανόμενο τμῆμα τῶν ἐθνικῶν πόρων τῶν δύο χωρῶν νὰ δαπανᾶται στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ἀγορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, σὲ βάρος τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τους ἀναπτύξεως. Γύρω μάλιστα στὸ 1970 οἱ συνθήκες στὴν περιοχὴ διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ 2 χώρες νὰ ἐξαναγκασθοῦν νὰ αὐξήσουν τὸ πολεμικὸ τους δυναμικὸ, φέροντας οἱ ἴδιες τὸ βάρος τῆς ἀγορᾶς βαρέος ὀπλισμοῦ. Δεδομένου ὅτι οἱ πολιτικοὶ δεσμοὶ τους μετὰ τῆς 40σεως, παρὰ τοὺς μετασχηματισμοὺς ποὺ μεσολάβησαν στὸ μεταξύ, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰσχυροτάτοι, μιὰ ἄλλη συνέπεια τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν εἶναι ἡ σημαντικὴ ἐνίσχυση τῆς ΝΑ πτέρυγας τοῦ ΝΑΤΟ, μετὰ τὸν ὅμοιο ποῦ, ἀντὶ νὰ ἐπιβαρύνει ὅλες τὶς ἐπηρεαζόμενες χώρες, βάρυνε ἀποκλειστικὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία, ὡφελήσαν σημαντικὰ τὶς δυτικὲς βιομηχανίες,¹ καὶ βελτίωσε τὶς συνθήκες γιὰ τὴν οικονομικὴ διεύθυνση τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν περιοχὴ.

2. Ἡ ἐθνικὴ ἄμυνα τῆς χώρας δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει σὰν ἀποκλειστικὸ στόχον τὴν ἀπόκτηση πολεμικοῦ ὑλικοῦ μετὰ κάθε θυσία, ἀδιάρτητα ἀπὸ τὸ ἄμεσο, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικότερο κόστος, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν περιοριστικὴ ἐπίδραση ποὺ ἄσκει οἱ ἐνέργειες αὐτὲς πᾶν ὥς δαπάνες τοῦ πολιτικοῦ τομέως, ποὺ δὲν συνδέονται ἐκ πρώτης ὄψεως μετὰ στρατιωτικῆς φύσεως σκοποῦς. Ἡ πολιτικὴ στὸν τομέα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι μετὰ στρατηγικὴ ἀκρίβεια καθορισμένη καὶ μακρόπνοη. Ἡ στρατηγικὴ ἐθνικῆς ἄμυνας προϋποθέτει τὸν συστηματικὸ καθορισμὸ τῶν σχέσεων μεταξύ καθαρὰ στρατιωτικῶν, οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν στόχων καθὼς καὶ τῶν μεθόδων ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθηθοῦν, ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ καλύτερα δυνατὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐκπλήρωση δηλαδὴ καθαρὰ στρατιωτικῶν σκοπῶν δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις σὲ ἄλλα ἐπιτε-

δα ποῦ, λιγότερο ἴσως ἐμφανῶς, ἔχουν σὰν τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴ μερικὴ ἢ ὀλικὴ ἐξουδετέρωση τῶν πλεονεκτημάτων, ποὺ ἐπιτυγχάνονται ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς «καθαρὰ στρατιωτικῆς» ἰσχύος τῆς χώρας.

3. Ἡ πολιτικὴ ἰδρύσεως ἐγχωρίων πολεμικῶν βιομηχανιῶν πρέπει νὰ βασισθῇ σὲ ἀποκλειστικὰ οικονομικὰ κριτήρια καὶ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὶς δυνατότητες ποὺ ἐνδεχόμενα νὰ ὑπῆρχυν, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὁρισμένα θετικὰ οικονομικὰ ὀφέλη μετὰ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ σημειωθοῦν συγχρόνως δυσμενεῖς γιὰ τὴ χώρα ἐπιπτώσεις σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο. Σκέψεις γιὰ ἐνδεχόμενη μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως δὲν πρέπει νὰ ὀδηγήσουν στὴν ἰδρύση μονάδων ποῦ θὰ ἐπιβαρύνουν τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, θὰ μειώσουν δηλαδὴ τοὺς πόρους ποῦ θὰ ἔχει ἡ χώρα στὴ διάθεσιν τῆς γιὰ νὰ μεγιστοποιήσῃ τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Βέβαια τὸ κόστος τῆς ἰδρύσεως τέτοιων βιομηχανιῶν, ποὺ ἀποτελεῖ βασικὸ οικονομικὸ κριτήριον, δὲν εἶναι στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ ἀξιούμενον ἐνδεχόμενον, μὴ ἀνταγωνιστικὸ κόστος παραγωγῆς ἐγχωρίου πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ τὸ κοινωνικοοικονομικὸ κόστος, ποὺ θὰ προκύβῃ στὴν περίπτωσιν ποῦ, λόγω τῶν ἐξωτερικῶν ἐξαρτήσεων τῆς χώρας, δὲν θὰ καταστή δυνατὸ νὰ βρεθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα ὑλικά μετὰ συνήθεις δρους, στὸν ἐπιθυμητὸ, κρίσιμο χρόνο. Οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐκτίμηση τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι ἐκεῖνες ποὺ ὀδηγοῦν συνήθως σὲ βασικὰ λάθη πολιτικῆς, σὲ βάρος τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἀποτελέσματος.

4. Εἶναι ἀπαράιτητο νὰ ὑπάρξει τοῦλάχιστον διερεύνηση τῶν πολυπλοκῶν καὶ ἐνισχυόμενων μηχανισμῶν, ποὺ ὑποκινεῖν τὶς πολεμικὲς δαπάνες πρὸς τὰ πάνω, ὥστε τὰ κέντρα λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων νὰ ἔχουν ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν προοπτικῶν στὸ θέμα τοῦτο.

5. Ὁ ἐντεινόμενος ἀνταγωνισμὸς ἐξοπλισμῶν τῶν δύο χωρῶν ὀδήγησε ἤδη σὲ σημαντικὴ αὐξηση τῆς ἐξαρτήσεώς τους ἀπὸ τὶς δυτικὲς χώρες. Ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς στὸν ὁποῖο βασίζονται γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τους, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῶν μηχανισμῶν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς τους ἐξαρτήσεως, ὀδηγεῖ καὶ στὴν ἐνίσχυση τῆς οικονομικῆς τους ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο. Ἡδὴ ἡ Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἀνεχθῇ αὐξηση τῆς ἀλλοδαπῆς διεσπόμενης στὸν τραπεζικὸ τομέα λόγω τῆς συμβολῆς ὁρισμένων ξένων τραπεζῶν στὸν ἐξωτερικὸ δανεισμὸ τῆς χώρας, καὶ εἶναι πλέον ἡ βέβαιη, ὅτι διαθέτει μειωμένη διαπραγματευτικὴ δύναμιν ἀπέναντι στὶς ξένες ἐπενδύσεις καὶ στοὺς δρους πραγματοποιήσεως καὶ ἐλέγχου τους. Στὴν Τουρκία, ποὺ εἶχε τηρήσει στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρκεῖα πὺρ συγκρατημένη πολιτικὴ, οἱ συνομιλίες μετὰ τὸν Γερμανὸ ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν, πρόσφατα, προέβλεψαν τὴ συγκρότηση κοινῆς

1. Ἡ σημασία τῶν πολεμικῶν παραγγελιῶν γιὰ τὶς χώρες παραγωγῆς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα μιᾶς πρόσφατης παραγγελίας τοῦ Καναδά σὲ ἀμερικανικὴς ἐταιρεῖες ὕψους 950 ἐκατ. \$ ποὺ θὰ ἐξασφαλίσῃ 6000 θέσεις ἀπασχολουμένων στὴ βιομηχανία τῶν ΗΠΑ καὶ τὸ διάστημα ἐκτελέσεώς της. Βλ. *Financial Times*, 10.12.1975.

ἐπιτροπῆς, ποὺ θὰ ἐπεξεργασθῇ πρόγραμμα διευρύνσεως τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν δύο χωρῶν καὶ τρόπους προωθήσεως τῶν γεωμανικῶν ἀμέσων ἐπενδύσεων στὴν Τουρκία.¹ Τέτοιες ἐπιπτώσεις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ βαθμοῦ διεισδύσεως τοῦ ξένου κεφαλαίου στὶς χώρες αὐτές, καὶ ἰδίως στὴν Ἑλλάδα,² ὀδηγοῦν μακροχρόνια στὸν περιορισμὸ τῶν *ceteris paribus* ὑφισταμένων περιθωρίων γιὰ ἓνα αὐτόνομο καὶ ἔθνικα προσανατολισμένο *crisis management* στὸν ἔθνικὸ μας χῶρο.

6. Δεδομένου ὅτι οἱ διεθνεῖς πολιτικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ παράγοντες, ποὺ ἐπιδροῦν στὴ διαμόρφωση τῶν συνθηκῶν στὴν περιοχὴ, δὲν ἐπιτρέπουν σημαντικὴ αὐτονομία, ὅσον ἀφορᾷ τῇ λήψει ἀποφάσεων γιὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ εἶδος τῶν πολεμικῶν δαπανῶν, ἐπιβάλλεται τουλάχιστον συστηματικὸς προγραμματισμὸς ἐνεργειῶν, ὥστε τὸ οἰκονομικὸ καὶ πολιτικὸ κόστος τους νὰ ὀρθολογικοποιηθῇ. Σημαντικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ εἶναι ἡ διαφοροποίηση τῶν πολεμικῶν δαπανῶν καὶ ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου ἀπὸ διάφορες χώρες, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνες, στίς ὁποῖες ἡ ἀνάγκη νὰ κάνουν ἐξαγωγὰς πολεμικοῦ ὕλικου εἶναι μεγαλύτερη. Τὸ πρόβλημα πάντως αὐτὸ εἶναι ἐνρύτερο καὶ ἀφορᾷ γενικὰ τὴ διαφοροποίηση τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς χώρας.

7. Ἡ βιομηχανικὴ πολιτικὴ, μεταπολεμικὰ, διέπραξε σφάλματα ποὺ εἶχαν σοβαρὰς ἐπιπτώσεις γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴν πολιτικὴ ἐξωτερικὴ ἐξάρτησις τῆς χώρας καὶ ποὺ στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ παρουσιασθοῦν διαρθρωτικὰς ἀδυναμίες, ποὺ δυσχεραίνουν τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς διαδικασίας αὐτοδύναμης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐνὼ διατίθενται

τεράστια ποσὰ γιὰ τὴν ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἄμυνα, δὲν φαίνεται νὰ ἔχει γίνῃ ἀντιληπτό, πῶς ἡ βελτίωση στὸν τομέα αὐτὸ συνδέεται στενότερα μὲ τὴ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐγχώριων παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τὸν περιορισμὸ τοῦ ξένου ἐλέγχου τῆς Οἰκονομίας σὲ ἀνεκτὰ ὅρια. Ἔτσι ἡ ἐφαρμογὴ οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὰ βραχυπρόθεσμα συμφέροντα μικρῶν πληθυσμιακῶν ὁμάδων μὲ μεγάλῃ ἰσχύ, σὲ βάρος μιᾶς μακρόπνοης προσπάθειας ἀναπτύξεως καὶ ἐκσυγχρονίσεως τῶν οἰκονομικῶν δομῶν τῆς χώρας, ἔχει ἐνρύτερες ἐπιπτώσεις καὶ στὸν ζωτικὸν τομέα τῆς ἡμυνας. Ἄν ἡ ἑλληνικὴ Οἰκονομία καὶ μάλιστα βασικοὶ τομεῖς τῆς, ὅπως ἡ βιομηχανία χημικῶν, μεταλλουργία, ἡλεκτρονικά,³ κτλ., δὲν βρίσκονται σήμερον σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἑλεγχὸ τοῦ ξένου κεφαλαίου καὶ ἡ ἐγχώρια τεχνολογικὴ ἀνάπτυξιν δὲν βρισκόταν σὲ χαμηλότατο ἐπίπεδο, θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν σοβαρὰς σκέψεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν δραστηριοτήτων, ποὺ μακροχρόνια θὰ μπορούσαν νὰ μειώσουν κάπως τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτησιν στὸν στρατιωτικὸν τομέα. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημεῖωτο τὸ γεγονός ὅτι τελευταῖα ἀναγνωρίστηκε κάπως ἐνρύτερα ὅτι ἡ ἀνάπτυξιν αὐτόνομης, ἐγχώριας τεχνολογίας εἶναι ἀποφασιστικὴ προϋπόθεσις γιὰ τὴν προώθησιν, τόσο τῆς διαδικασίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅσο καὶ τῶν ἐγχώριων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, καὶ ὅτι ἐντοπίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν στὴ βιομηχανία τῆς χώρας σὰν ἐξωοριστῆς σημασίας ἀνασταλτικὸς παράγοντας στὸ θέμα αὐτό.⁴

3. Εἰδικὰ γιὰ τὸν ξένον ἑλεγχὸ τῆς βιομηχανίας ἡλεκτρονικῶν στὴν Ἑλλάδα, βλ. S. Skoumal-Δ. Κάζη, *Ἑλληνικὴ βιομηχανία ἡλεκτρονικῶν* (ΚΕΠΕ, Ἀθῆναι 1974), σελ. 40-41.

4. Βλ. τὴν συνέντευξιν τοῦ Κ. Τσοπλοῖδου μὲ τὸν Ὑπουργὸ Βιομηχανίας στὸ ἄρθρο: «Τεχνολογία καὶ ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία», στὴν *Καθημερινή* τῆς 1.6.1975. Γιὰ τὸν ρόλο τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων στὴν καθυστέρησιν τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, βλ. στὴν προαναφερθεῖσα μελέτη τοῦ Α. Giannitsis, *Private Auslandskapitalien*, κεφ. 3.3.

1. Βλ. *Βῆμα* τῆς 21.6.1975. Γιὰ μιὰ ἐποπτεία τῶν γαλλικῶν οἰκονομικῶν βλέψεων στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, βλ. Ἐμμ. Ρουκανάκη, «Ἡ Γαλλία ἐνδιαφέρεται γιὰ πωλήσεις καὶ ὄχι γιὰ ἐπενδύσεις», *Βῆμα* 28.9.1975.

2. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Α. Γιαννίτη, «Τὸ ξένον κεφάλαιον στὴν Ἑλλάδα» στὸν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 24.4.1975 καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Τ. Φωτόπουλου στὸν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 10, 17 καὶ 24.7.1975.